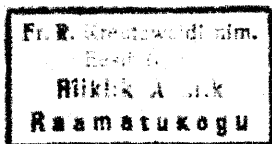

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI WÄLJAANNE

TOIMEKOND :

**J. Aawik, M. J. Eisen, V. Grünthal, J. Jõgewer,
A. Jürgenstein, M. Kampmann, A. Kitzberg, J. Luiga,
W. Reiman, J. Tõnisson**

1913

Kaheksas aastakäik

Nr. 2

Eesti kirjandus nr. 2.

Sisu:

J. Jõgewer, Läti Hendriku Eesti keel. (Lõpp.)

G. Wilberg, Naise võtmisest vanemal ajal Kolga ranna külades
Kuusalu kihelkonnas. (Lõpp.)

M. Kampmann, Sakslaste regilaulud.

Eesti Kirjanduse Seltsi ilukirjanduslised auu-
hinnad 1912.

C. R. Jakobsoni kirjad prof. Köhlerile (Lõpp.)

Kirjandusline ülevaade:

A. Jürgenstein, Hella Vuolijoki, Talu lapsed.

„M. Mihkelson, Mineviku viirastused.

G. Suits, L. Kettuse väitekirja kaitsmiselt.

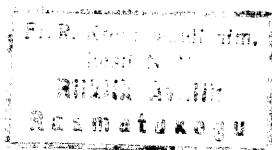
J. Jõgever, Finnisch-Ugrische Forschungen XI.

„ O. Ernst, Asmus Semper'i noorusemaa. Tõl-
kinud A. Haava.

Bibliografia:

Raamatud.

Ajalehed.

Läti Hendriku Eesti keel.

(Lõpp.)

J. Jõgewer.

Tartumaa, Läti Hendriku Ungannia (vrdl. M. Weske, Sitz. d. Gel. Estn. Ges. 1884 lk. 239 jne.) Nimi tuleb järgmistel kujudel ette: Ed. Pabst, Uebers. der Livl. Chron. Heinrichs v. Lettland, Reval 1878, tarvitab Ugaunien, Ungauunien, Unganien, rahvas — Ugaunier ja Ungauunier. Esimene Läti Hendriku väljaandja Gruber kirjutab 1740 Hannoveri käsikirja järele Ungannia ja Ungannienses. Gruberi tõlkija, Kuresaare kooli rektor J. G. Arndt kirjutab 1747: Unganien ja Ungannier. Teises kohas tähendab ta Tartu kreisi sõnaga Uggenois, klambrite vahel Ungannien, kolmandas kohas Ugganien. — Thomas Hiärn tarvitab omas „Ehst-, Liv-und Lettländische Geschichte“, kirjutatud 17. aastasaja lõpul, trükitud 1794, Tartu ja Võru kreiside nimeks Ugganien e. Ugganois, rahvas Ugganier. — Balthasar Russow „Chronika der Provinz Lyfflandt, Reval 1584“ ja Christian Kelch „Liefländische Historia“ kirjutavad Uggenuis. — Gadebusch „Livl. Jahrbücher“ Riga 1780, tarvitab Ungannien ja Ungannier, kord Hugenhusen; Hupel „Topograph. Nachrichten von Lief- und Ehstland“ Ungannien, niisama Balti ajaloo kirjutajad Richter ja Rutenberg; riimitud kroonikas leidub nimi O(u)genhusen, mujal veel Ugenusen, Oganina, Hu(n)ganina. Dr. Hurt ja J. Jung kirjutavad Ed. Pabsti järele Ugaunia, aga nagu Dr. Weske lk. 241 õigeste tähendab, peab siin viga olema, sest teises silbis ei kannata siin Eesti keel diftongi au. Dr. Weske toob mitmed rahvalaulud, kus selle sõna tüvi Eesti keeles veel praegu ette tuleb. Nõnda ühes Tartumaa laulus: „Ep

olnud otsas omada, Ega veeren väärilisi. Otsan ollid u g a l a s e d, Veeren ollid venelased“. Ühes Setu laulus, üles kirjutanud V. Stein :

Vähjä väinästä kõneli,
Lutsu lausu lootsikohe :
Oh tie' söke' södalase',
Oh tie' ulli' ugalase'!
Võtke' tie' vähjä' väinästä,
Võtke' lutsu' lootsikohe! "

Teine V. Steini üleskirjutatud Setu laul algab järgmiselt :

Oh tie' Saare södalase',
Oh tie' ulli' ugalase'
Kätte tie' saite käokese,
Peio piiri pääsokese.

Kolmas laul algab :

Olli orjan, käve karjan,
Olli orjan Uga rajal,
Käve karjan Kasaritsan.

Wiedemanni sõnaraamatus leidub sõna u g a l a n e gen. u g a l a z e (d) (u g u l a n e), der eine fremde oder wegen eines Organfehlers die Muttersprache radebricht, (Spitzname für die Werroehsten“).

Ühe Räpina mehe käest kuulis Dr. Weske, sõnu u g a l a n e ja U g a tarvitavat veel praegu, et üht nürida, tõntsi vaimuga inimest tähendada: „Kae', määrne ugalane nüüd om, ots' väist ja es saa' mitte kätte, ehk mä küll juhati! Oh sä vana ugalane, kae' määrne Uga nüüd om!“ Teine Räpina mees seletas, seda sõna tarvitavat selle kohta, kes midagi teisiti teeb, kui temale kästud: „Ah sä ugalane, ei saanu' arvo!“ Niisama nimetatavat ugalaseks ühte, kes pudi keelega kõneleb. Naisterahvad ütlevat lapse kohta, kes veel hästi kõneleda ei saa: „Kui ugalane tõne!“ Perenaine tüdrukule: „Nigu vana ugalane, ei saa arvo, mis oppat“; venelase kohta, kes hästi Eesti keelt ei mõista, üteldavat: „Nigu vana ugalane!“ Meie leiame siin igalpool tüve u g a.

Hurti „Vanas Kandles“ leiame lk. 154 järgmised read :

Järvekene kallikene,
Mie' armas omakene !
Siin pervil mie' pesä,
Siin veereh mie' vele',
Kos mie' kokko saame vele',
Soome sõbra', Viro vele',
Oma ono' Oandist.

Siin on Oandi sünnitatud sõnast U g a lõpuga -ndi, nagu Viljandi sõnast vili, Piigandi sõnast piiga (?)

Omast käsikirjade kogust toob Weske järgmise näituse Paistu kihelkonnast:

Kurat ära uskug' uisa keeltä,
Uisa keeltä, poisi meeltä!
Poiss oli kurja pettämäie,
Uisk oli kurja nõelamaie.
Poiss petäb pimele ööle,
Vannub päivä valgeelle,
Ütleb mu Uhandi hoora,
Söimab mu söa-me' söpra,
Kaibab mu kala-me' kaasa.

Sõnas Uhandi on siin g asemele h tekkinud, et vokalisid üks teisest lahus hoida.

Ugania sõna l-ne pool oleks selge: see on uga. Teist poolt -nia võib kahte moodi seletada. Sõnale uga lisasivad kroonika kirjutajad Ladina lõpu -nia otsa ja saivad siis Ugania, niisama kui Vironia, Estonia, Livonia jne. Ehk Ugania sõna aluseks võeti rahva nimi u g a n e (seesama mis ugalane) ja lisati sellele Ladina lõpp -a otsa.

Sõna tekkimine oleks sellega selge, aga mis tähendab u g a ?

W. Reimann („Eesti Kirj. 1909 lk. 184) arvab Dr. Hurti järel võimalikuks u g a sõna murdelise o g a sõnaga ühendada, mis o k a s t, o h a k a t tähendab, teisest küljest aga ka sõnaga o d a, om. murretes o a. Seda mööda tähendaksivad ugalased ohaka, okka ehk odamehi. „Vist oskasivad endised Tartu-Võrumaa asunikud sisserändamise ajal teravaokkalise odaga, Eesti harilikuma sõjariistaga, nii hästi ümber käia, et naabri suguharud neid selle järele auunimega „odameesteks“ hakkasivad hüüdma“. Nii meelitav kui see seletus ka Tartumaa meestele oleks, ei saa sellega siiski hästi leppida. Ugamaa võiks ju küll ohakamaad tähendada, see nimetus oleks Haanja liivaküingastele vist üsna kohane nimi, odameeste maaks seda nimetada ei leidu aga küllalt kaaluvaid põhjusid. Igatahes on nii hästi Eesti sõna o d a kui ka sõna o h a k a s arvatavaste ühest ja sestsamast muin. Skandinavia sõnast *o z d a — tekkinud (vrd. Setälä, Zur. Herk. u. Chronol. d. germ. Lehnwörter, S. - Ugr. S. ajakiri XXIII lk. 20, 33, 34), kuid mõlemad ühest ja seitsamast hallikast tekkinud sõnad olivad oma praegused o d a ja o h a k a tähendused vististe juba Ühissoome ajal saanud, siis enne eestlaste rändamist Läänemere maadesse (Soome o h d a k e Kratzdistel, Krausdistel; o t a Stachel, Zacken, Spitze, spitziges Werkzeug, Spiess, Speer, Lanze). Ugamaa võis siis Läti Hendriku ajal küll ohakamaad tähendada, mitte aga ühel hoobil ka odameeste maad, mis

odania oleks pidanud kõlama. (Vrdl. Uganiasõna kohta ka Dr. Mühlenthal, Sitz. der. Gel. Estn. Ges. 1876 lk. 75).

Teine nimi Tartumaalt, mille Läti Hendrikus leiame on Tartu (vrdl. L. Meyer, Sitz. d. Gel. Estn. Ges. 1898 lk. 1 jne): Läti Hendrikus tuleb see nimi järgmistel kujudel ette: Tharbata (XXVI 7), Tarbata (XXVII 3), Thar-dete (XXV 2), Tharbite (XV 7), Darbete (XXVII 5), Darbete (XIX 3) ja Dorbete (XXIV 1). — Liivimaa riimitud kroonikas, mis Läti Hendrikust ainult mõni kümme aastat noorem on, tulevad ette Darbet, Darbeit, Darbete, dativid Darbet, Darbete, Darbeten, akkusativ Darbeten. Sellesama kroonika nooremas käsikirjas Darbit, Darbat, kolm korda Darbiten.

Mis on neist vormidest kõige vanem, küsib L. Meyer, ja vastab: Tharbata e. Tarbato, vrdl. Läti Tehrpata, Eesti Tartu, Saksa Dorpat. Kust Läti nimetus oma pika e võtnud, ei tea L. Meyer ütelda. Saksa D tuleb vist sellega seletada, et Eesti T pehmemalt kõlas kui saksa t. Saksa o võiks vahest sõna Dorf, alaksada Dorf mõjul tekkinud olla, kuna Tartu lühendatud on *Tartu vormist. Sõna enese kohta kirjutab N. Anderson, kelle teateid L. Meyer tarvitab: „Kui sakslased selle sõna tundma õppisivad, peab ta eestlaste juures kahel kujul olnud olema, nimelt Tarbada, s. o. Taarapada = Saksa Tarbata, ja vanem, esialgne Tarbado (Taarapado), millest Eesti Tarto, varem *Tartu. Sõna esimene pool on Taar (a), mis mitte ainult Läänemere Soomesugu rahvaste, vaid ka Tscheremissi, Mordva, Sürjani, Voguli keeltes leidub ja, nagu tuttav, ülemat jumalat tähendab, kuna padu Niederung, feuchtes Land, niedrige, kleine Insel, Holm (D) tähendab, mis Tartu kohta täitsa kohane nimi oleks. Pada, eiserner Kessel, Kochtopf, Soome pata Topf, patama e. patamo eine tiefe etwas runde Grube, Pfütze, der aufgedämmte Bach, Damm (nõnda siis ka Niederung) oleks sellel ajal, kui sakslased sõnaga tuttavaks saivad, pado kõrval Tartu nimes tarvitusel olnud. L. Meyer peab aga loomulikumaks esitsa Tarbado juure jääda ja Tarbada kõrvale jätta, olgugi et Saksa nime Tarbado abil hästi seletada ei saa. Lõpusõna selle nime seletamises on siis ikkagi veel ütlemata, kuna pada iga tahes siia hästi ei taha mahtuda.

Kolmas nimi Tartumaalt on Odenpe e. Odenpe Hendriku enda tõlkes caput ursi, s. o. karu pea. Wiede-

manni sõnaraamatus leiame ott gen. ota, ote; ott', gen. oti (alt) Bär, v a n a o., m e t s a o. dasselbe. Soome keeles on see sõna ohto, Soome kirjakeeles vale analogia põhjal otso, Liivi okš, Lapi vuokta, vuofta, vüäpta, Mordva M. ofta, E. ovto. Ühissoome tüvid on *okto (i) ja okte, viimasest reeglikorraliselt Liivi okš, nagu *kakke kakš, kuna Eesti ote sõnaga kate võrrelda tuleb (*okte — ote, *kakke — kate = k a h e). — Sõna teine pool pe on tuttav sõna p e a. (Vrdl. Setälä Äännehistoria lk. 202).

Veel leiduvad Tartumaalt nimed L o n e c o t t e (L o n e vahest ühenduses kudagi praeguse L u u n j a nimega, igatahes on L. Meyeril L o v e k o t t e; c o t t e, vahest ühenduses sõnaga k o d a); S a d e g e r v e küla; P n y d i s e, peab vist P u y d i s e, Tartust liivlaste maale minnes (L. Meyer: P u i d i s e e. P u y d i s e); J o g e n t a g a n a (üks osa U g a n i a maad, põhja pool E m a jõe); siin külad: Y g e t e u e r e (Meyer I g e t e v e r i), V e l p o l e (Meyer: V e t p o l e), V a s a l a; maakond W a y g a (< V a g j a = v a i, vrd. Setälä Ä. H. 153), põhjapoolne osa U g a n i a t, vastu V i r u m a a d. Siin kindlus S o m e l i n d e (= S o o - m ä e - l i n n ?) Külad V a y g a ja H y e m p e (mis praegu vististe „Hiiepää“ kõlaks), vahest ka R i o l e kindlus V i r u m a a ligidal. — Peipsi ääres maakond V a g a t a b a l v e või V a l g a t a b a l v e (vist „V a i g a t a g u n e“).

V i l j a n d i m a a kandis nime S a k a l a. Selle sõna kohta kirjutab W. Reimann (E. Kirj. 1909 lk. 183): Kui keeleteadusel õigus peaks olema, et S a k a l a sõnast s a k a s ja kohanime tekitavast lõpust — la kokku on pandud, siis avaneks meie mõtetele ja kaalumistele lai avar väli. S a k a s, s a k k a d tähendavad Hiiumaal praegu veel mädanenud puutüvesid, ronta ja kända. Sakalamaal ise tarvitatakse ajasõna s a k k a m a, s a k a t a, kui niisugusid kända juuritakse ja kaalutakse, et nende alust raistikku põlluks üles võtta. Tartu piirimehed ütlevad v i k a t i g a t s a g a m a, k a p s a i d t s a g a m a, k i v a t s a g a m a, kus meie harilikult r a i u m a tarvitame. Seda mõõda tähendaks S a k a l a maakohta, kus esialgu paksu metsa kasvas, mida siiarändav rahvas maha hakkas raiuma, jao kaupa saaduks ehk aleks põletas, sealt järk järgult sakkad ehk kännud ära hävitas ja nende vahel ja all seisva maa sula põlluks haris. Sakala oleks siis põllumaakond, niisama nagu Nurmegunde või praegune Põltsama

(< * Põldoisamaa, vrd. Soome peltoinen gen. peltoisen põllune).

Sakala maakonna osa oli Aliste, mille elanikud Alistegundi, W. Reimani arvates sõnast allehk alu („Eesti Kirj.“ 1909 lk. 187), millega ühineda võib, vrdl. Soome alinen g. alisen pl. alisten unten gelegen. Sakalamaa kindlused olivad Viliende, kord Vellinum nimetatud, castrum ad Palam Leale (L. Meyer Leole), Ovele, Purke.

Põltsamaa vana nimi oli Nurmegunde, selle õhtu-poolne osa Mocha, mis järgmistel kujudel vanus kirjades ette tuleb: Moche, Mocke, Mogeke, Moega, Moicke, Möhe, Moege. W. Reiman („Eesti Kirj.“ 1909 lk. 401) leiab selle nime veel Põltsamaa karjamõisa Mõhkküla nime esimeses pooles. Aga mis tähendab mõhk? Wiedemannil leiame: Mõhk, mõhe (d) Trog; mõhk, mõha, mõhu Beule, Bauch, Ausbucht, müür vaund mõhku, die Mauer hat sich bauchig gesackt, kuhja mõhk der dickste Theil des Schobers (vgl. magu). Kudas seda sõna maakonna nimetuseks tarvitada saab, ei tea ma ütelda.

Pärnumaalt leiduvad Läti Hendrikul nimed Sontagana, ühes tugeva Sontagana kindlusega praeguse Mihkli kiriku ligidal keset sood (L. Meyer ka Sotaga).

Saaremaalt leiduvad nimed Osilia, Saaremaa üleüldine nimetus. Kindlused: Mone ja Valdia.

Eestikeelne on nähtavaste ka liivlaste maa nimetus lõunapool Salatsi jõge: Metsepoole.

5. Inimeste nimed: Kyriavanus (Meyer seletab „kirivane“), üks Virumaa vanem, vrd. Soome kirjavainen, bunt, scheckig, sprenkelig; Sakala vanem Lembitus ehk Lambito (Meyer ka: Lambite, Lambito, Lembitu). Sakala vanema Lembituga seisab vististe ühenduses Lemmitu ehk Lemmuti talu Suure-Jaanis, Leole, õigemine Lehova maalinna ligidal; siin talu kohal oli vististe Lembitu elu- ja töökoht rahu ajal. (W. Reiman, „Eesti Kirj.“ 1909 lk. 185). Lembitu nime kohta võib võrrelda ka Setälä ÄH 41. — Teistest inimeste nimedest tulevad ette Lembitu vend Unepeve (Meyer: Unnepeve), Vottele, Meme, Vytamas, Tabelinus (Meyer ka: Thabelinus), vahest kudagi ühenduses sõnaga „tapma“, Manivalde.

Meie võiksimme nüüd Läti Hendriku tarvitatud Eesti keele sõnust ja nimedest, mis iseenesest selged on, ehk

mille seletus enam ehk vähem tõenäoline, järgmise sõnas-
tiku kokku seada:

Hagu (Agelinde 29,7)
ala (Aliste, Alistegundi 15,7)
hari (Harria — tihti)
hiis (Hyempe 24,1)
järv (Vorcegerve, Rastegerve, Ras-
tisjerve, Sadegerve, Astigerve,
Gerva e. Gervia — Tihti)
jõgi (Jogentagana 24,5)
kare (Carethen 15,7; 20,6; 23,9;
29,7)
kihl (kylegunda, Kiligunda, Kile-
gunda 28,8; 28,2; 29,7; 30,5)
kihelkond (v. eespool)
kirivane (kyriavanus 23,7)
koda (Lonecotte või Lovecotte 24,1)
-kond (Kilegunda, Lappe- e. Lop-
pegunde, Nurme- e. Norme-
gunde, Alistegundi — vaata kihl,
Löpp, nurm, ala all)
kuld (Culdale, 22,9)
laulma (laula, laula, pappi 18,8)
linn (Lindanisse? Agelinde, Some-
linde 23,3; 29,7; 15,7)
löpp (Lappegunde? e. Loppegunde
24,5)
magama (magetac, maga magamas
15,3)
maja (Maia, Maiam, ad Maias,
Maianpata 15,7; 23,9; 23,7;
29,7; 30,2)
maleva (maleva, in maleva, male-
vam 19,9; 20,2; 23,7; 9,3)
mägi om. mäe (Somelinde? 15,7)
mets (Metsepole tihti)
mõhk (Mocha jne. 15,7; 24,5; 28,9)
nahk (nagatarum, nogatarum 14,2;
15,8)

nurm (Nurmegunde, Normegunde
15,7; 23,9; 26,13; 28,9; 24,5)
oga, ohakas, okas, uga (Ugania jne.
tihti)
ott (Odenpe, tihti)
pada? padu (Tharbata, Maianpata
e. pathe — tihti)
palu (Pala jõgi, tihti)
papp (laula, laula, pappi 18,8)
päev (Unepeve 21,5)
pea (Anispe, Tarvanpe, Odenpe,
Hyempe)
pool (Velpole või Vetpole, Metse-
pole, v. väli, vesi, mets)
pudu (Pudiviru, Pudyviru 23,7;
24,1)
raba, rabala (Revalia jne. tihti)
sakas g. sakka? (Saccala tihti)
soo (Sontagana ja Sotagana 14,10;
18,5; 22,9; 29,7; 19,8; Some-
linde 15,7)
Taara (Tarbata jne. tihti)
tagune (Jogentagana, Vaga- e.
Valgatabalve, Son- e. Sotagana
(vaata jõgi, vai, soo)
tapma e. tabama (Tabellinus 23,7;
24,1; 29,7)
tarvas g. tarva (Tarvanpe, 29,7)
uni (Unepeve 21,5)
vai (Vayga, Vagatabalve e. Valga-
tabalve 15,7; 15,8; 19,3; 24,1;
24,5; 27,5; 28,9; 24,6)
vaip (vaypas 27,6)
väli või vesi? (Velpole või Vet-
pole 24,5)
viitma? (Vytamas 25,2)
vili (Viliende, Vellinum, tihti)
võtma (Vottele 21,3)

Sõnade lõpud:

-la: (Rangola või Raigele, Vasala,
Saccala)
-le: (Paehalle või Puekalle, Leale,
Leole, Haniale või Hamale, Cul-
dale, Rugele v. Raigele v. Ran-
gola, Varbole, Ovele)
-ndi: (Viliende)
-vere: (Reineveri või Reynenen, Ige-
teveri või Ygetenere)

-n genetiiv (Maianpata, Tarvanpe,
Odenpe e. Odempe, Jogenta-
gana, Hyempe, Sontagana e.
Sotagana)
I. Infinitiv (magetac)
III. Infinitiv (magamas)
Imperativ (maga, laula)

Sõnadest on praeguses keeles täitsa kadunud:

tarvas (leidub nimes Tarvastu);

Vähe tarvitusel on :

maleva, möhk, ott, sakas.

Teised sõnad on praegu veel igapäises tarvituses.

Nimed, mille tähendus selge ei ole ja mis veel pike-
mat uurimist tarvitavad :

Haniale e. Hamale (21,5)	Pachalle, Puekalle (29,7)
Anispe (1. pool sõnast, 23,7)	Pudiviru (2. pool 23,7 ; 24,1)
Coiva, Goiva, Goyva (? kõiv, tihti)	Puidise, Puydise (27,3)
Cozzo (21,5)	Purke (15,2)
Duna (tihti)	Raigele, Rangola, Rugele (20,2)
Jolgesim või Solgesim (24,5)	Rastegerve, Rätisjerve (1. pool, 20,7)
Kettis, Keytis (24,5 ; 27,4)	Reineveri, Reininen (24,5)
Ladise, Ladysse (22,9)	Riole (24,1)
Leal, Leole (18,7 ; 24,3)	Rotalia, Rotalevia (tihti)
Lembitu (tihti)	Sadegerve (1. pool, 24,1)
Lindanise (lõpu osa)	Saletsa (18,5 ; 19,11 ; 21,7 ; 22,9)
Lone (20,2 ; 23,9 ; 27,6)	Tuvine või Turme (23,7)
Lonecotte (1. pool 24,1)	Valdia (30,5)
Meme (15,1)	Varbole (tihti)
Mone (30,4)	Vasala (24,5)
Narva (25,6)	Vorcegerve (1. pool, 29,3 ; 24,5 ; 15,7)
Ovele (15,2)	

Naisevõtmine vanemal ajal Kolga ranna külades Kuusalu kihelkonnas.

(Lõpp.)

G. Wilberg.

Sööma lõpus laudakse jälle üks Jumala sõna salm. Peale söömapalvet võetakse juba laua taga üksteise kätest kinni ja minnakse niisuguses rongis ümber laua isamehe naise järele ette kotta, kus kõik torupilli järele paar ringi voortantsu¹⁾ tantsivad. Torupillimees on kusagil koja nurgas, silmad nurga poole, selg tantsijate poole, ja puhub hoolega sõrmilist, kus juures ta vahest närvite s. o. pool viltu tantsijate poole vaatab, kas nad ka pilli järele tantsivad, sest suurema osa vanemate tantsude juures ei vaheta tantsu tuurid mitte kindlate taktide järele, vaid torupilli mängu järele. Peale voortantsu tantsitakse harilikult kõige esiteks valtsi, niisugust valtsi, kuidas seda veel vanad

1) Voortantsu tantsijad on suures ringis ja teevad eestantsija järele valtseri taktis ühe jala pealt teise peale hüpates mitmesuguseid ringisid ja lookasid, kord nägu sissepoole, kord jälle väljapoole ringi hoides.

inimesed ühe jala pealt teisele hüpates tantsivad. Valtsile järgnevad vanad ranna tantsud: räditants, vanaranna, sava-tants, pärliin, koguni kadrillgi, vahest ka lõbuks kivikasuka ja oppastilla, mille tantsimine terve õhtu ära võtab. Kahte viimast tantsu tantsivad ainult meesterahvad, sest nende tantsude iseäralisi liigutusi naisterahvad järel teha ei taha.

Süüa enam sel, s. o. esimesel päeval ei anta. Kui juba küllalt tantsitud on, minnakse magama. Magamise kohaks on suvel laod, lakad, kuna talvel ka naabri taludes magamas käidi, sest ranna külates on talud kaunis üksteise ligi. Peiupoiss pidi aga alati pruuttüdruku üles otsima ja tema juures magama. Kui peiupoiss pruuttüdrukut, kes vahest ennast ära peitis, üles ei leidnud, ehk nad hästi kokku ei sobinud, panid vanemad mehed järgmisel hommikul neid puuhobuse selga sõitma.¹⁾

Teise päeva, s. o. esmaspäeva hommikul istuti sellesamas järjekorras lauda sööma, kui esimeselgi päeval; ainult pruuti ei olnud sööjate hulgas, sest seda pandi ouks (pahaks, sündmataks), kui pruut oma kodus peale esimest sööki veel pulmalistega ühes lauda istus. Söögiks oli enamiste liha, leiba, sepikut ja õlut. Theed, kohvi ja saia sel ajal ei tuntud. Vahest oli ka laual võid ja vorsti, mis neist jämedatest tangudest oli tehtud, mis käsikiviga jahvatades kivi servadesse kogub. Söögi aeg läks vaiksemalt, sest lapulisi enam ei olnud; ka ei tulnud enam leiva kiistamist peiupoisi ja pruuttüdruku vahel ette. Peale hommikusööki tehti nalja, tantsiti kuni lõunasöögini. Lõunasöögiks oli harilikult piimaga keedetud tangusupp. Laual oli veel muu seas suured kalad: siiad, hauid, vimmad, sillid, kammeljad jne.

Peale lõunat algas töö peale. Kõige esiteks tuli pruutkirstu viimine. Pruutkirstu pidi peigmees muretsema ja pulma nädalal pidi see juba pruudi kodu olema, et pruut tarvilisi andeid sinna juba varemalt võis sisse panna. Kirstu viimiseks rakendati sõiduriista ette paar hobust ja aeti aida ukse ette, kus kirst sees oli. Aidas kirstu peal, mille kaane vahelt üks naisterahva vöö välja rippus, istus pruudi ema, kes kirstu ei tahtnud välja anda, vaid kirstu eest lunastuseraha nõudis. Kirstu pidi peigmees välja lunastama: ta pidi iga kirstu nurga peale raha

1) Puuhobuse seljas sõitmine seisis selles: toodi kotta lina lõuguti; selle selga pandi kordamööda peiupoiss ja pruuttüdruk ja siis hüpitati neid, lõuguti kaant üles tõstes.

panema, üks ta puha, kas vask- ehk hõberaha. Enamiste tehti kirstu väljaviimise juures nalja. Peigmehepoolsed mehed tulevad ja tahavad kirstu ilma lunastamata välja viia. Pruudi ema ei lase, vaid nõuab lunastusehinda. Teda toetavad ja aitavad veel teised pruudipoolsed naised. Peigmehepoolsed aga hakkavad muid asju — riideid, kolu-kalu, mis aidast kätte saavad, sõiduriistale tassima. Pruudipoolsed toovad aga jälle tagasi jne., kuni peigmees kirstu välja on lunastanud. Peale lunastamist tõstetakse ema kirstu pealt maha ja kirst kantakse sõiduriista peale. Lunastuseraha saab ema omale, aga vöö, mis kirstu vahelt välja rippus, antakse peigmehe õele.

Kui kirst välja lunastatud on ja sõiduriistale kantud, laulavad pruudipoolsed naised pruudi emale:

Eks voind, eks voind, eidekäne,
 Eks voind müüa mütsüsidä,
 Kaubella kalevi paku,
 Ennep kui müüsid tütteridä,
 Ansid alvalla rahalla,
 Kulusilla koppikailla.
 Küll sina nuttad eidekäne,
 Küll sina nuttad ehtaalla,
 Küll sina nuttad uomikulla,
 Vesi tuba tuuessani,
 Padu pääle pannessani —
 Tuba on tühjä tütteristä.
 Lääd sina lauta vaatemaie, —
 Laut on lehmistä lageja ;
 Kargad kambri katsumaie, —
 Kirstud kammarist kadunud,
 Riided uued orre päältä.

Kirst tõstetakse suure kisa ja hõiskamisega: hopp-poissa, sõiduriista peale ja kirstupoissid viivad selle peigmehe koju. Kirstupoissa on enamiste kolm: pruudi vend ja paar peigmehepoolist noortmeest. Peigmehe kodu võtavad kirstu peigmehe vanemad ja mõned peigmehepoolsed sugulased, kes saajas ei olnud, vastu. Kirstupoissid kutsutakse tuppa, pakutakse neile süüa ja viina. Kui nad vähe on suupistet võtnud, sõidavad nad pruudi koju tagasi.

Kõige viimaseks toiduks oli pruudi kodu leemroog, — hernesupp, mille sisse liha väikesteks tükikesteks lõigatud. Kui leemroog juba laual, peab igaüks aru saama, et pulmad selles majas otsas on. Viimase söögi ajal on igaüks jälle oma kohal; ka pruut on hulgas.

Peale sööma hakatakse peigmehe koju minemise vastu valmistama. Peigmehe koju lähevad pruudi kodust kõik peigmehepoolsed sugulased, pruudi õed-vennad ja pruudi

suguseltsist harilikult ikka poole rohkem paarisrahvast, kui peigmehe poolt pruudi koju tuli. Peale selle jao ei taheta kaasa minna, sest peigmehe kodu peavad pulmalised raha panema. Enamiste on minejad pruudi lähemad sugulased.

Kui kõik juba äraminekuks riidis on, koguvad kõik pulmalised tuppä kokku, kus isamees ühe Jumala sõna salmi laulab, enamiste salm: Oh Issand anna meile kätt jne. (v. Lauluraamat 387, s. 24). Isamees pidi laulda oskama, seda isameheks ei kutsutudki, kes laulda ei osanud. Toast välja tulles teevad kõik minekut. Nüüd algavad jälle laulud, milles pruuti õpetatakse, kuidas ta võõras kohas peab elama, või tuntakse tema järele kahetsust, ehk nähtakse tema äraminekut rõõmuga. Esiteks lauldakse:

Neitsikäne, nuorukane,
Kui akkad kodunt menema,
Isä uksest ulkumaie,
Venna ouest vieremaie, —
Minc sina illu eide juure,
Tasa-illu taadi juure,
Akka enne eide kaula,
Tasa-illu taadi kaula:
Jumalaga eide ukсед,
Jumalaga taadi ukсед,
Venna vestetud veräväd,
Ue oued ümmärgüsed!

Pruut jätab isa-emaga jumalaga. Kui tal nendest lahkuda hale on, silmapisaratega neid jumalaga jätab, tuntakse temale kaasa ja lauldakse:

Nutta, nutta, neitsikäne,
Nutta silmad selgijaksi,
Silma vahed valgejaksi,
Silmalauad lahkejaksi,
Silma kulmad korgejaksi.

Kui aga pruut kõvasüdameline on ja ilma pisarateta lahkub, hakatakse teda trotsima ja lauldakse:

Neitsikäne, nuorukane,
Kui ei't nutta, neitsikäne,
Kui ei't nutta menessani, —
Küll siis nuttad ollessani:
Küll saad nutta küögissäni,
Sala saad nutta saunassani,
Viel enamb elu tuassa,
Kahe vorra kamberissa.

Vahest püüdsid pruudipoolsed naised veel pruuti äraminemise juures kiita ja laulsid:

Neitsikäne, nuorukane,
Nüüd akkad kodunt menema,

Isä uksest ulkumaie,
Venna ouest vieremaie, —
Irisevad eide lehmäd,
Irnuvad isä obused,
Seda üädä süötijädä,
Seda üädä juotijada,
Einä ette eitijada,
Rokka tuovri tastijada.

Oli aga pruut paha inimene, tige, rive, või niisugune, keda teised inimesed ei sallinud, siis ei unustatud seda ka mitte siin ära, vaid üks laul teisest pahem, vahest koguni roppgi, kuuldus eitede käest, nagu :

Nüüd viia kärä külästä,
Vada meie vainijulta, —
Viige, viige, mis tei viite,
Saage, saage, mis tei saate,
Viige nie vihased neiid,
Talutage tappelikkud !
Ärge viige tieda müödä,
Viige suurta suoda müödä,
Lagejada laanta müödä,
Kolejada korbe müödä,
Kus ei kuule kukke laulu,
Ega linnu laulu ääntä,
Ega lapse nuttamista,
Ega kuera aukumista, —
Muud kui undi ulgumista,
Vanakaru karjumista.

Ka see ei jäänud pruudi kodust ära minnes nimetamata, kui vahest pruudil kõik asjad korras ei olnud, vaid „tagumised rattad ette kippusid“ — mida küll väga harva juhtus, — siis lauldi kohe peigmehele :

Peiukane, poissikane,
Lüo sina uosta, oia naista,
Et ei kikkerdu kivele,
Ega lange laineesse,
Ega liuge liivakusse,
Ega kau kaldaasse.

Palju lauldi veel pruudile. Kui peigmehe kodu mitte nii väga hiilgav ei olnud, siis olid varsti teotused lahti. Peigmehele anti lauludega õpetust, kuidas ta pruudiga peab olema, elama või kuidas teda hoida ja tema eest hoolitseda. Sellesarnaste laulude hulk ei ole ka mitte väike.

Viimaks hakkab pulmaselts minema. Kõige esiteks läheb jälle peiupoiss ratsahobuse seljas, mõök vöö vahel ehk lahtiselt käes. Peiupoisi järel läheb peigmees pruudiga, siis isamees ja teised. Minnes kihutatakse keskmiselt, aetakse võidu. Tee peale tehtakse kõrvaliste inimeste poolt mitmele poole takistusi ette, — tassitakse risu tee

peale, pannakse tee lattidega, kõitega kinni, nii et enne suurt „puljamist, purgamist ja rõplemist“ tarvis oli, kui läbi sai. Sagedaste pandud ka hobuse jalad paljalt sõnadena kinni, nii et lahtise ja sileda tee peal hobused miski hinna eest edasi ei ole läinud, püsti karanud, kõige kibedamad hõbid välja kannatanud, aga mitte paigast liikunud.¹⁾ Vahest ei lasknud inimesed muidu pulmasaajat läbi, kui pidi neile tee passi, s. o. viina andma.

Peigmehe kodus pannakse ka värav kinni, nõutakse avamise eest tee passi, lastakse püssi, kisendatakse, nagu pruudi koduski. Saajat võetakse ka nendesamade lauludega vastu. Kui aga pruut vastumeelt on, antakse sest kohe mõista ja lauldakse:

Kes teid tiella terviteli,
Kes an's arulla kättä?
Unt teid tiella terviteli,
Karu an's arulla kättä.

Kui pruuti lahkelt vastu võetakse, laulavad pruudipoolsed naised, nagu vabandades:

Pereite, eidekäne,
Peretaati, taadikane,
Ärgä ennast ehmatage,
Ärgä suurest suppi keitke,
Ärgä äkkist ärgä tapke:
Ei mina tulnud süömä totte,
Ega tulnud juoma totte, —
Ma tulin ode saatemaie,
Ue paika vaatemaie.
Mul jäi kooje kolmed ruad:
Anepraad jäi ahju pääle,
Kanapraad jäi kappi otsa,
Linnu praad lie-kivele.

Pulmalised kutsutakse tuppa. Tuppa minnes laulavad pruudipoolsed naised koja ukse ees:

Tehke lahti laiad ukсед,
Tommake Viru veräväd, —
Siie siidised tulevad!

Tuppa läheb kõige eel kaasanaine. Toas võetakse suuremad riided ümbert ära, kus juures naised laulavad:

Menge nurka, noored mihed,
Pimedasse, piibu mokkađ,

1) Paljud vanemad inimesed tõendavad, et nad ise oma silmaga on näinud, kui hobused tee peal kuidagi edasi ei lähe ehk tee peal küll mingisugust takistust ees ei ole. Siis tehtud mitmesugusid „kunssisid“: vahitud läbi hobuse rangide, pistetud kinganõelaga rangi palest läbi jne.

Paenge¹⁾ poissid punased!
Andke maad minu marjal tulla,
Ane jalal astuella, —
Mari ei votta palju maada,
Mari vottab marja vorra,
Lidu²⁾ linnu tiiva vorra.

Ka siin võib aru saada, kuidas peigmehepoolsed pruudi vastu on. Kui pruut meele järele on, võetakse pulmalisi lahkeste vastu, vastasel korral kostavad aga sarnased toonid:

Anna maada, ahjukane,
Lisä maada, liekäne, —
Trummal tuuakse tubaje,
Parabantsik permandulle.
Ärä sie lohku ämmä leuad,
Pauguteb äiä pardad,
Ärä ottab kulpi ämmä käestä,
Ärä silmä äiä päästä.

Peale vastavõtmise laulude laulmist lähevad kõik pulmalised laua taha. Peigmehe kodu on enam vähem niisama sisse seatud, kui pruudi kodugi. Peigmees läheb oma koha peale pulmakrooni alla. Teised lähevad jälle enamiste teatud järjekorras temale järele. Pulmalistele antakse nüüd viina. Suupisteks ei ole midagi; ainult pooleks lõigatud leib, või ja silgud on laual; need seisavad ka alati pulma laual.

Peale viina mekkimist tõusevad kaasanaine ja pruut-tüdruk laua takka ülesse, nende järele ka teised naised; mehed jäävad lauda istuma. Kaasanaine hakkab laulma, kus juures teised naised kaasa aitavad:

Pereite, eidekäne,
Peretaati, taadikane!
Anna meile aida votti,
Kingi meile kirstu votti, —
Ma läen lindu linutemaie,
Tallele tanu panema,
Pruudile polle säademaie.
Meie linnuke linata,
Meie talleke tanuta,
Meie pruut on polleeta.

Selle peale teeb üks pereinimene aida ukse lahti ja naised ühes pruudiga lähevad aida pruudi kirstu juure pruuti linutama. Kaasanaine läheb toob pruudi venna ka aida. Siis võtab kaasanaine pruudi peast pärja ära, annab pruudi venna kätte selle mütsi, mis ämmale tahtakse anda ja käsib pruuti kõrgemaks teha. Vend aga ei pane mütsi mitte õieti pähe, vaid kas põigiti ehk

1) Põgenege. 2) Lidu — ilus naisterahvas.

viltu. Pruut saadab selle mütsi peaga kirstu. Kaasanaine võtab uueste mütsi, annab pruudi venna kätte. Vend paneb jälle mütsi pähe, aga kuklataguse ette poole. Jälle lendab müts kirstu. Viimaks, kui juba küll jännatud, võtab kaasanaine linutusmütsi ja käsib pruudile pähe panna. Vend paneb aga ka selle mütsi kord viltu, kord längu, kord kõrva peale ja pärib kaasanaiselt: „Kas nii? Kas juba käib?“ Kaasanaine seletab, et nii koguniste ei lähe, käsib paremine seada, kuni viimaks müts õieti peas on, kus juures seletatakse, et „juba piisab“. On müts peas, annab kaasanaine pruudi venna kätte valge põlle ja käsib seda pruudile ette panna, sest valge põll olevat ilusam. Vend ei oska aga põlle ette panna, vaid paneb põlle juba näo ette, juba kaela alla, kord jälle rindade peale, selja taha, külje peale jne. Viimaks suurte õpetuste ja seletuste järele saab vend põlle ette. Põll on nüüd küll ees, aga teised seletavad, et põll katki olevat, kuna kaasanaine õige käredalt pruudi vennale sõnab: „Suured augud siess! Sa künsid (küünistasid, rebisid) katki, tie tervess!“ mille juures ta põlle laiale hoiab ja näitab, kus auk on. Algab põlle lappimine. Pruudi vend paneb väikese hõberaha, kaasanaine aga seletab, et see väike olevat, ei täitvat auku ära. Siis paneb ta veel mõned vaskrahad, poole rublase, aga ikka ei saa terveks. Viimaks paneb ta paberiraha, näit. rublase, siis seletab kaasanaine, et juba piisavat, ja põll tunnistatakse terveks. Põlle lappimisest võtab enamiste ainult pruudi vend osa, vahest ka mõned nooredmehed, kes linutamist on tulnud vaatama.

Peale linutamist annab kaasanaine aidas olejatele viina. Linutamise ja põlle lappimise ajal laulavad naised tihti sellekohaseid laulusid, nagu :

Neitsikäne, nuorukane,
 Kas sinu lina on litril lüödud,
 Tanu narmad nastal lüödud,
 Lina litril kirjudetud ?
 Kui sinu lina pole litril lüödud,
 Tanu narmad nastal lüödud,
 Lina litril kirjudetud, —
 Kiera lina linna poole,
 Tanu narmad Narva poole,
 Siel sinu lina litril lüüä,
 Tanu narmad nastal lüüä,
 Lina litrid kirjudata, ja teisi.

Sagedaste tutvustati pruuti ka linutamise ajal peigmehepoolse elu-oluga, lauldi, kuidas ta peab uues kodus olema („Jättä koo kotti sormed, tanuvalle takku sormed jne. ;

„Tie sina ninda vieraasse kui tegid oma koduna jne.), mis-
sugune peigmehe varandus on:

Ärä sina karda meile tulles,
Meile tulles, siie saajes:
Meil on ärjad äia saadud,
Meil on lehmäd ämmä saadud,
Vasigad vanema saadud;
Küll siin kündäb kümme paari,
Äästäb uost ühiksa,
Kaheksa riha karutavad,
Seitse sälgü siemendavad,
Viisi vikkastind ajavad.

Peale linutamise toob kaasanaine ka peigmehe ema aita. Peigmehe ema toob kaks suurt laia karaski moodi valmistatud odra kooki kasetohu peal aita. Koogid on üksteise peal, kõige peal väike taldrek võiga; kookide ja või üle on rätik laotatud. Kaasanaine võtab esiteks koogid ja või ema käest vastu ja paneb kuhugi ära; sellepeale võtab ta pruudi kirstust uue mütsi välja, võtab ämma peast mütsi ära ja paneb uue mütsi ämmale pähe, seletades: „Panemme nüüd uue ilusamba mütsü, vana ei kelba enamb.“ Ämm saab uue mütsi pähe, vana jätab aita ja läheb tuppa. Kohe tema järel läheb ka kaasanaine tuppa ja toob toast isamehe ja pillimehe torupilliga. Isamehel on peiupoisi mõök käes. Kaasanaine annab neile mõlemaile viina ja seob paelad mõõga pärasse ja pilli torusse. Sellepeale paneb kaasanaine kirstu ukse lukku ja võtme oma tasku. Siis tõstab ta nooriku põlle tema pahema käe peale, sinna sisse koogi ja või. Isamees võtab nooriku paremast käest kinni, pillimees astub nende ette, mängib jälle pruudi laudaviimise lugu ja kõik seltskond läheb toa poole. Koja ukse peal lööb isamees mõõgaga risti, s. o. puudutab alumist, ülemist ja mõlemit kõrva piita mõõgaga, ja hüüab ise selle juures hopp-poissa. Sedasama teeb tema ka toa ukse peal. Toas viib ta nooriku laua taha, just peigmehe vastu, ja lööb seal mõõgaga vastu lauda. Sealt ei liigu nad enne, kui peigmees laua takka üles tõuseb ja pruudile laua otsa vastu tuleb. Siis viib isamees nooriku peigmehe juure. Kaasanaine võtab koogid ja võitassi nooriku põllest ja paneb lauale. Peigmees võtab nooriku käest kinni ja viib oma kõrvale istuma. Teised pulmalised tulevad ka laua ümber ja istuvad. Esimeses lauas antakse siin eesõigus pruudipoolsetele; peigmehe vastas istuvad pruudi õed-vennad.

Toodakse toitu lauale, enamiste kartuli- ja lihasupp. Sööma alla lauldakse. Peiupoiss ja pruuttüdruk kiistavad viina kallamise ja leiva lõikamise juures. Enne sööma

hakkamist võtab kaasanaine odrakoogid, murrab katki tük-
kideks, paneb võid peale. Kui kaasanaine kooki murdma
nakkab, laulavad mehed kuke moodi „kukkekiegu“, mis-
pärast koogi jagamist ka „kugu jägamiseks“ (kuke
jagamiseks) hüütakse. Annetakse nüüd „kukku“, mis enne
söömist kohe ära süüakse. Söömaeg läheb jälle lõbu-
saste — naised laulavad, lapulised aitavad kaasa jne.
Peale sööma tõuseb terve laua täis jälle korraga üles ja
läheb üksteise käest kinni hoides kotta, kus seltsis voo-
tantsu tantsitakse, nagu pruudi koduski. Peale seda saade-
takse terve õhtu tantsides ja lõbustades mööda.

Õhtul läheb juba noorpaar pruudi voodi magama.
Pruudi voodi on juba ennemalt valmis tehtud, kuid pruut
peab selle enne magama heitmist ära lahutama ja hoolega
järel vaatama, kas mingisugust sala kraami voodis ei ole.¹⁾
Voodisse, kottide alla pidi pruut ise salaja selle vöö panema,
mis laulatuse ajal vööli oli, et abielu ühendus hea oleks.
Pruudi voodi oli enamiste ikka toa kõrval olevas sahvris.

Järgmisel hommikul, õige vara, kui veel kõik pulma-
lised magavad, lähevad mõned mehed noorikukambri
ukse taha laulma:

Lähme kana katsumaie,
Kas sie kukk on kurja teinud,
Kas on siibeda siristand?
Kukk on kuri nokkimaie,
Kukk on siibeda siristand.

Peigmees teeb lauljatele ukse lahti. Teretatakse, mille
peale peigmees meestele viina annab. Siis tullakse lõbusas
tujus kambri välja.

Teised pulmalised on ka selle ajaga üles tõusnud,
riidesse pannud. Toimetatakse toidu ümber. Hommikul,
enne sööma, jagatakse vahet ka vanemate inimeste vahel
koirohu kulpi: Selleks võetakse suur puukulp, umbes
pooletoobine, ehk suurem ja valatakse viina täis, mille
sisse tubliste koirohu okse pannakse. Viin pannakse
põlema, mis niikaua lastakse põleda, kui viin soojaks saab.
Siis lastakse kulp vanemate inimeste hulgas ringi käia,
millest igaüks lonksu kõhurohuks rüütab. Nooremad palju
seda viha viina ei taha. — Hommikuse sööma ajal ei lähe
peigmees enam sööjate hulka, nagu pruutki oma kodus.
Sööma järele tullakse üksikult laua takka välja.

1) Muuksi külas olnud pruudi voodile kondid alla pandud, selle-
pärast surnud kõik lapsed ära. Teises kohas olnud jälle kivid kottide
alla pandud.

Peale hommikusööki hakkab noorik kijas pulmalisi tantsitama. Pillimees seisab ühes nurgas ja mängib valtsi. Tema juures on peigmees ja kaasanaine. Noorik on kesk põrandat, ja pulmalised tantsivad temaga. Kes noorikuga tantsib, peab raha andma, ükskõik kui palju ta soovib. Tantsija annab raha nooriku kätte, see viib selle jälle kaasanaise kätte, kes seda oma käevarres olevasse rätikusse paneb. Kui juba noorik üht küllalt on tantsitanud, lükkab ta selle peigmehe juure, kes sellele siis viina annab, kuna noorik jälle uue tantsitava võtab. Peiupoiss peab selle eest hoolt kandma, et kõik pulmalised noorikuga tantsimas käivad, mispärast ta neid igalt poolt kokku ajas. Nooriku tantsimisega saadi vahest kaunis keskmiselt raha. Siis tehtakse veel muud lõbu kuni lõunasöögini.

Peale hommikusööki lähevad peigmehe vend ja mõni teine mees pruudi koju isa ja ema järele. Kui äi ja ämm mõlemad tulevad, siis sõidetakse kahe hobusega, kummagi jaoks hobune, pruudi koju ja toodakse äi-ämm peigmehe koju.

Peale lõunasööki toob pruudi vend aidast andevaka ära. Pruudi vennal on suur pikk vöö üle õla, mille peale andevakk pannakse. Andevakk toodakse suure hõiskamisega tuppa ja pannakse pulmakrooni kohta laua peale. Pruudi vennal on andevaka toomise juures kaasanaine ja paar teist naist abiks. Noorpaar istub laua taha pulmakrooni alla. Noorikul on needsamad riided seljas, mis linutamise ajalgi. Peigmehe kõrval istub peiupoiss, pruudi kõrval pruuttüdruk. Nende vastas teisel pool lauda istub pruudi vend ja jagab andeid. Kõige esiteks saab peigmehe isa oma anded: särgi, sukad, kindad, vöö, paelad. Needsamad anded saab järgmiseks ka peigmehe ema. Peigmehe vend saab särgi, kapukad, kindad, paelad, vöö; peigmehe õde — käiste riide, sukad, sõrmikad (sõrmkindad), paelad ja vöö. Teised saajalised, kes ka pruudi kodu käisid, saavad sukad, kindad, paelad ja vöö, aga pooled pulmalised, s. o. kes ainult peigmehe kodus pulmas on, saavad mõned paljalt kapukad ehk kindad. Kes anded said, kiitsid lauldes andeid ehk pruuti, või tegid vahest pruudile, kui anded meelejärele ei olnud, etteheiteid:

Ole terve, neitsikäne,
Ole terve tehtudasa,
Vaene vaeva nähtüdäsä,
Vöö kova kuotudasa,
Kirja kinni lüödüdäsä.

Ei sie ole suikund suitsu aja
Videlikkus vietand aiga,
Sie on kraaband kraasid kätte.

Või jälle :

Neitsikäne, nuorukane,
Ei sind kiitnud kiigekäne,
Austand külä tanuvad.
Nüüd sind kiidab kirstukane,
Austab ande vakkukane, —
Alt on kirstu alletannud,
Päält on kirstu päivitannud ;
Siest on kirstu siidil lüödüd,
Sies on piened peiu särgid,
Ilusad isamie särgid,
Ue ommeldud kätüksed.

Laituseks lauldi niisuguseid laulusid :

Anna allidki minule,
Küll ma kodu kolletelen,
Majassani maitsetelen,
Ahju pääl mina alletelen.
Mul on kodu kolle vakka,
Majassani maitse vakka,
Ahju pääl on alle vakka.

Ka lauldi :

Ole terve, neitsikäne,
Ole terve tehtudasa,
Vaene vaeva nähtüdasä !
Sukkad on suured, lavad on laiad,
Kirjad keskel kitsukased, —
Ei ole neidu neida teinud :
Küla on vüöd kudunud,
Vald on kirjad kirjutanud,
Suola tuop on surma saanud,
Jahu vaagen on vajunud,
Leivä kannikas kadunud,
Liha pääts on päiväd näänüd.

Kui andeid jagama hakatakse, tõuseb peiupoiss laua takka üles, sest tema peab kõik ande saajad laua juure tooma. Sel oli päris palav, „igi tous, toine vaus“, ests mõned peitsid eest ära, et peiupoisil rohkem tööd oleks

Pärast annete jagamist hakatakse raha ajama. Peiupoiss peab jälle kõik pulmalised kordamööda laua juure tooma. Noorpaar istub, nagu andejagamiselgi, laua taga omal kohal. Andevaka üle, mis tühjaks sai, laotatakse suur valge rätik ja sinna sisse pannakse raha. Enamiste antakse raha, kuid kingitakse ka teisi hinnalisi asju : loomi (lammas, vasikas, seapõrsas), võrku, piirdu (kangasugasid), kanga templisid jne. Peale raha panemist antakse igaühele viina ja isamees püüab iga moodi ikka rohkem ja kehrom raha panija käest välja meelitada. Teised inimesed,

kes raha pannud, ehk kelle kätte veel kord ei ole tulnud, tantsivad kojas. Vahest tantsitakse nii palju, et koja põrand „üllüma“ hakkas, s. o. hakkas nõtkuma ja vajuma, nagu pehme savi.

Kui kõik juba raha olid pannud, koguvad pulmalised kõik tuppa kokku ja lauldakse üks Jumala sõna salm („Kõik, mis sa kogud enesel“, Laulur. 430, s. 8). Raha korjati siis ära ja viidi aita.

Õhtu eel antakse veel pulmalistele leemrooga ja inimesed hakkavad koju minema. Koju minemise eel minnakse veel tuppa kokku ja lauldakse lõpuks Jumala sõna salm („Kes alandust siin nõuab“, L. r. 8, s. 3).

Peigmehe kodunt ära minnes püüavad vahest pruudipoolsed pruuti veel ära varastada ja koju tagasi viia. Isamees ja peiupoiss pidivad hoolega selle järele vaatama, et pruuti varastada ei saa. Vahest, kui liiga tasane peiupoiss oli, läkski korda pruuti varastada, kuid see toodi kohe tagasi; peiupoisil aga oli sellest suur häbi.

Tihti lauldi, kui saaja peigmehe kodunt minema hakkas, järgmist laulu:

Ehi neidu, jous neidu,
Valmis saani, valmis peigu!
Ehi, ehi, neitsikäne,
Saada saaja soitemaie,
Rie tallad tantsimaie,
Kodarad kolisemaie!
Juba siidis uoste silmad,
Juba kardas uoste korvad,
Kalevis on ratsu kapjad;
Juba sie ratsu rauda lüüdüd,
Päitsed on pähe siutud;
Juba reassis uoste rinnad,
Kurimates uoste korvad.

Peigmehepoolised sugulased olid tihti veel ka viimase öö pulmamajas ja läksid vast järgmisel hommikul koju.

Peale pulmaliste äraminekut astus igapäevane elu jälle oma radadesse. Pruut käis pärast veel isamehe naise kee ja rahaga ühe ehk kaks pühapäeva kirikus. Kui ta ainult ühe püha käis, ei hoolinud ta selle eest midagi maksta; käis ta aga rohkem kordasid, pidi selle eest isamehe naisele ühe vöö andma.

Ka mitmesuguseid tabasid ja „kunssisid“ pandi pulmade ajal tähele. Peigmehe kodu esimest korda süües, püüdsid pruut ja peigmees üksteise hõlma peale istuda, et siis valitsust ja õigust majas oma kätte saada. Ka ei tohtinud peigmees pulmas pilli mängida, sest siis kisen-

davat lapsed liiga palju. Oli veel „kunssisid“, millega naine kodu seisma pandi, üleliigsele perekonna kasvamisele tõk-keid ette tehti jne.

*

Niimoodi peeti Kolga ranna külades endisel ajal pulmi. Umbes niimoodi on ka Kolga maa külades vanemal ajal pulmi peetud, kuid praegu teadvad sellest õige mõned üksikud jutustada. Randades on aga vanema aja mäle-tajaid rohkem, kuid mõned kümned aastad edasi, ja ranna küladeski ei leidu enam neid, kes midagi vanemast ajast võiks jutustada. Praegu leidub aga veel niisuguseid kõbu-said vanaeitesid, kes julgevad öelda: „Teie kirjutate siin pulma kombeid ja viisisid ülesse, mis sest kasu: viige meid kuhugi pidu peale, las meie seal laulame, tantsime, pulmi peame, küll siis palju näevad.“ Ja tõsi, asja otse-kohene nägemine mõjuks ka palju rohkem, kui kirjeldus. Kuid . . . raske oleks eite soovi täide saata. Aga varsti varisevad niisugused julged eided mulla alla, ja meile jää-vad ainult kirjutatud teated nende elust.

Kehras, 7. sept. 1912.

Sakslaste regilaulud.

M. Kampmann.

„Haleduse tundmus tuleb peale, kui Õpetatud „Eesti Seltsi“ esimesed aastaraamatud jälle kord lahti lõõn ja seal juures mõtlen, kui värske tegevus sel ajal seltsis va-litses, ja nüüd on peaaegu kõik tähtsad tegelased elust lahkunud.“ Nende sõnadega tuletab prof. W. Schott kirjas oma sõbrale Kreutzwaldile 14. nov. 1867 seda vaimustust mee-le, millega tähendatud selts oma tegevust alustas ja sellele sihile läheneda püüdis, mis ta asutajad enestele ette seadnud: see oli Eesti rahva muinasaja ning oleviku, Eesti keele ja kirjanduse ja eestlaste kodumaatundmise edenda-mine. Kui selle seltsi tegevust praegusel ajal tema esialgse sihi ning püüetega võrdleme, siis paistab värskus, mida selts oma tegevuse esimesel järgul avaldas, kahevõrra ela-vamalt silma ja kahevõrra rusuvamalt tundub meilegi see mee-leolu, mis seltsi auliikme Schotti hinge täitis, ehk sellest küll juba viiskümmend aastat mööda läinud.

Tänavu 18. veebruaril sai Õpetatud Eesti Seltsi asu-

tamisest 75 aastat täis. Kui meie seda päewa siin meele tuletame, siis sünnib see kõige pealt nende tegelaste auuks, kes seltsi põhjuskirjas ülesseatud sihile truuks jäädes tõesti Eesti muinasaja uurimist edendanud, Eesti keelt ja kirjandust uurinud. Mitte väike ei ole see teenus, mis näit. J. Boubrigi, F. R. Fählmanni, Fr. R. Kreutzwaldi, C. G. Reinthali, Leo Meyeri, W. Schlüteri, R. Hausmanni, J. Jungi, W. Reimani, O. Kallase jm. poolt eestlastesse puutuvate teaduseolude kasuks tehtud ja Õp. Eesti Seltsi kirjades avaldatud. Kuid jätame selle hindamise mõne muu rohkem kutsutud sule hoole. Siin kohal tahtsin ainult seda huvitavat nähtust meele tuletada, et viiekümnendate ja kuuekümnendate aastate jooksul Õpetatud Eesti Seltsi liikmete hulgas sakslasi leidus, kes Eesti vanast rahvaluulest, iseäranis regivärsi veeretusest suurt vaimustust tundsid, rahvalaulu loomuga endid tutvustasid, natsionalsete eestlaste viisil katsusid tunda ja mõelda, nimelt ise regilaulusid luuletada. Tähendatud nähtusest on meil iseäranis asja kõnelda, et meie päivil Saksa kaaskodanikud isegi igapäevaseks läbikäimiseks Eesti keelt selgeks ei õpi, Eesti kirjanduse tundmaõppimisest ei või palju enam juttu olla. Vanade eestisõbraliste sakslaste seas edendab silmapaistvat osa Haapsalu kreiskooli endine inspektor H. A. Neus. Kirjadest, mis Neus Kreutzwaldile kirjutanud, ilmub, et tal tõsine püüe oli Eesti rahva kasuks tööd teha, rahva asja edendada; tema tundis Eesti asjust huvi, pahandas selle üle, et „Tallinnamaa mõisnikud katsunud talurahva seaduse läbi oma keskajalist ilupõlve igaveseks teha.“ Neus oli suur Eesti rahvaluule auustaja. Temap see oligi, kes sakslaste esimesed eestikeelsed luuletööd „Inlandis“ 1840 valju kriitika alla võttis ja tõendas, et sakslaste tegevus Eesti ilukirjanduses sellepärast õiget vilja ei kannu, et Saksa luulevormid meie rahvale alles võõrad olevat ja Eesti rahvaluule vaimule otse vastu käivat. Kui ilmalik luuletaja tahtvat rahva üle mõjuda, siis pidavat ta regilaulusid tooni, keele ja vormi poolest enesele eeskujuks võtma, neid otse katsuma järel aimata. See nõudmine oli suurema hulga sakslastele liig, nad jätsid luuletegevuse Eesti keeles hoopis seisma. Ainult mõned üksikud püüdsid veel Neusi nõudeid tähele panna, kuid needki ei maldanud oma katsetele ilmavalgust näidata. Tuntava tõuke regivärside veeretamiseks andis H. Neusi poolt väljaantud Eesti rahvalaulude kogu „Ehstnische Volkslieder“ (1850—1852). See tegi rahvaluule paremad näited selleaegse Saksa seltskonnale üleüldiselt kättesaadavaks ja avas nende kohta ka

arusaamist. Seda kogu lugedes käis otse vaimustus läbi vähearvuliste estofilide ridade. Tuttav on, kuidas just Neusi rahvalaulude kogu noort üliõpilast J. Hurti vangistas ja kuidas ta selle mõju all otsustas Eesti folklore alale tööle astuda. Tema noorepõlve luulekatsed, mis enamaste kõik regivärsides esinevad, on vistist Neusi kogust algatust saanud. Seda mõju täiendas tähtsal mõõdul muidugi veel „Kalevipoja“ eepos, mis 1856 Eesti ja Saksa keeles annete kaupa hakkas ilmuma. Aga, nagu öeldud, leidis ka sakslasi, kes uusi regilaulusid lõivad, mis meile käsikirjas alal hoitud. Kui neid esteetiliselt kes teab kui kõrgelt ei tule hinnata, on nad ajalooliste dokumentidena siiski tähelepanemiseväärt. Iseloomulik on see, et needki sakslaste eestikeelsed luuletused suurelt osalt pulmalaulud on, just nagu esimesed ilmalikud kunstlaulud, mis 17. aastasajast järele jäänud. See nähtus laseb oletada, et ühed kui teised Eesti keelt peaasjalikult nagu naljaks, Saksa seltskonna lõbustuseks on tarvitanud. Ühtlasi näitavad nad, kuidas sakslased Eesti keele mõistmises edeneda võivad, kui selleks aga head tahtmist jätkub.

Esimene pikem sakslaste regilaul, mis meile vanades käsikirjades silma puutunud, on teologia studendi Carl Eduard Malmi oma, kes ennast luuletaja-nimega Ravapere Kaarliks nimetab. Malm sündis 10. veebruaril 1837 Tallinnas. Tema esivanemad olid Rootsimaalt sisse rännanud, kuid perekond, kellest luuletaja võsus, oli juba saksastatud. Avalikult kinnitati, et nad mitte eestlased pole, ehk küll mitmed eestlased sedasama nime kannavad. Eesti keelt kõneles Malm lapsest saadik. Tema noorpõlv langes sellesse ajasse, kus Fählmanni ja Ahrensi eestvõttel Eesti keelelised küsimused päevakorral olid ja estomanlikud sakslased meie rahva asjust iseäralisel mõõdul huvitust tundsid. Pea tõmmati ka Malm selle voolu sisse. Kui ta 1856 Tartu ülikooli astus usuteadust õppima, oli tema seisukoht Eesti keele asjus selge. Ta oli Ahrensi auustaja ja avaldas 1858 „Talurahva Postimehes“ kaitsekirja uue kirjaviisi heaks. 1864—1899 oli ta Rapla koguduse hingekarjane ja 1878. saadik Öhtu-Harjumaa praost. Suri 1. jaanuaril 1900. Ta suurem teenus oli see, et hiljem Tallinnamaal imekspaneva visadusega Ahrensi keeleparandused võidule saatis, nimelt oma tuttava lugemiseraamatu kaudu. Varjunime all G. E. Mõtteleja andis ta 1878 „Mõistatuste raamatu“ I. välja, mis hulga rahvamõistatusi sisaldab. Keel ja kirjaviis ning mõned kunstmõistatused, mis sel raamatul ja lugemiseraamatul „Laulud ja Loud“

ühised on, tunnistavad selgesti, et neil ühine autor olnud. Vaimulikkudest ja ilmalikkudest lauludest, mis Malm eestistanud, märkame head luuleannet. Pärast Hornungi — ütleb W. Reiman — ei ole meil suuremat vaimulikku laulikut tõusnud kui Malm. Tema ilusamad tõlked „Jerusalem sa püha taeva linn“ ja „Kes võib mind hukka mõista“ on meie Lauluraamatule ehteks. Oma rikka luuleandelise südamega on ta seda ümber tundnud ja ülilihtsalt, rahvapäraselt edasi andnud, mis algustööd pakuvad, ilma et ta ennast kuskil orjaliselt oleks nende külge sidunud. Nii on tuttav „Üks kask meil kasvab õues“ üleüldiselt lugupeetud rahvalauluks saanud. Järgnev algupärane pulmalaul, mis 1859, nii siis üliõpilase põlves luuletatud ja vist kuskil pulma-pidul Tallinnas ette kantud, näitab selgesti, et Malmil ka iseseisvaks luuletamiseks annet oli.

Neitsikesed noorukesed,
 Taeva Isa taimekesed!
 Mis ma leidsin leplikust?
 Mis ma kuulsin kuusikust?
 Leidsin saja sõnumida,
 Kuulsin kaugelt pulma pilli.
 Mina kermeste küsima:
 „Kulla vares, valge lindu,
 Kül sa tead, targa meesi,
 Kus saavad pulmad peetud,
 Keda kaasaksi viidanekse?“

Vares kuulis, kohe kostis:
 „Mis mul sellega tegemist,
 Pulma peuga vaevamista.
 Mul on mitu ammetida,
 Sada sala tarkusida:
 Lugen koplis kanapoege,
 Laulan kena leplikussa,
 Krooksun kurva sõnumida;
 Pulma rõõmu põlgan mina.“

Mina tuvikest paluma:
 „Tere, tere, tuvikene,
 Kena marjameeleline!
 Kas sa kuulsid saja kõla,
 Nägid pulmaliste pidu?“ —
 „Mina nägin, miks ei näinud!
 Viidi ära meie mari,
 Kaadeti linna sula neitsi,
 Kulda vallide varju taha,
 Kelle silmad sõstra karva,
 Kelle hiuksed siisi karva,
 Süda selge armu karva.
 Ei tule meie toitja tagasi!
 Kes meid jootis, jääb nüüd linna!“

Laulis lindu, mina mõistsin,
 Läksin talli talitama,

Raudjat rakkesse panema,
 Linalakka teise poole.
 Võtsin piitsa varna otsast,
 Labakindad laua pealta,
 Panin piitsa plaksumaie,
 Hakkas raudjas hüppamaie,
 Linalakka tantsimaie,
 Väravast välja kippumaie.
 Hüüdis härga, kangge meesi,
 Mүүgis maasik, lüpsilehma:
 „Kus sa kipud, külameesi,
 Kus poole lähed, peremeesi?“

Mina mõistsin, kostsin vastu:
 „Lähen ika linna poole
 Sõstra silma silmamaie
 Pulmapäivi pidamaie.“
 Mõistis härga, mürgas vastu,
 Ammus Ambla päitsulehma,
 Laulis Kiina kirju kukke,
 Kõerutasid kanapojad,
 Pajatasid piilupapad
 Haukus Krants veel peale kauba:

„Oh seda vaeva, oh seda valu!
 Sinna viidi linnukene,
 Tabati musta müüri taha;
 Pole kõrva kuuldavalla,
 Sirgu silma nähtavalla!
 Sõida, sõber, sõida linna,
 Sõida kohe pulma kota,
 Vii vast tuhat tervisida,
 Elu pitka, palju õnne
 Pruudile ja peiule!“

Mina mõistsin, matsutasin
 Piitsaga veel takka peale,
 Ruunad ruttu õuest välja
 Heitsid mehe moodi jooksu.

Sõitsin versta, jõudsin kaks
 Kuusiku kõrtsist möödaje,
 Ika edasi musta metsa.
 Istub orav kuuse oksal,
 Jänes, pitka kõrva kandja
 Puude varjus, pöõsa peidul:

„Tere, tere, külaline,
 Tere, paras pulmaline,
 Anna hoostel häästi pihta,
 Et saad aegsast alevisse,
 Parajaste pulma kota!
 Kadus linna lillekene,
 Kena kullerkupukene,
 Meie metsa au ja ilu.
 Vii tall' palju tuhat tervist!“

Sõitsin mürinal teeda mööda,
 Lendasin tuulega Tallinna.
 Juba paistis pulma maja,
 Juba hüüdsid pilli healed, —
 Mina uhkeste ukse ete.
 Andsin hoostel heinu ete,
 Panin piitsa paigalle,
 Läksin tupa teretama:
 „Tere, tere, pruudikene,
 Tere marjameelekene,
 Kirju pihta peenikene!
 Mina vaene lapuline
 Toon sull' tuhat tervisida.“

Teine sakslaste poolt regivärsi möödus luuletatud pulmalaul on õpetaja Reinthali poolt ette panna. Gottlieb Carl Reinthal sündis 6. jaanuaril 1798 Karksi mõisas, kus ta isa valitseja ametit pidas. Kooliõpetust sai noor Reinthal esmalt Viljandi kreiskoolis, siis Tartu gümnaasiumis. 1814 algas ta usuteaduse õppimist Tartu ülikoolis, kuna ta tähendatud eriteaduse kõrval ennast ka veel vanade keeltega põhjalikult tutvustas. 1828—1844 oli ta Rõuge koguduse õpetaja; selle järele asus ta Tartusse elama ja oli siin Liivimaa aadeli krediitkassa kohalise osakonna laekahoidja. Ta suri 20. septembril 1872. Reinthal oli üks Õp. Eesti Seltsi asutajatest ja tegevamatest liikmetest. Et ta suurt huvi Eesti keele vastu avaldas, valis selts tema Fählmanni surma järel oma esimeheks, mis ametit ta 1850—1853 pidas. 1857 valiti ta selle seltsi au liikmeks. Reinthal on terve rea väikseid tartukeelseid raamatukesi välja andnud, nimelt vaimulikku laulusid, aabitse, juhatusi põllumeestele ja ka talurahva seaduse Tartu murakusse ümber pannud, Talurahva Kuulutajat toimetanud ja Inlandi vastutav toimetaja olnud, vähemalt selle nimekandja. Laiemalt tuttavaks sai Reinthal „Kalevipoja“ tõlkimise teel. Suure vaimustusega tegi ta enesele ülesandeks „Kalevipoega“ juba käsikirjas Saksa keele ümber panna, et Lääne-Euroopa haritud rahvad Eesti kuulsa rahvakangelasega tuttavaks saaksivad. Kui ju XV. lugu oli ilmunud, tabas tõlget nii äge arvustus, et Reinthal töö pooleli jättis ja G. Schultz-Bertram selle pidi lõpule viima. Reinthali tõlkele heideti ette, et ta väga vaba olevat, et temasse liig palju modernse romantika vaateid ja ilmeid põimitud, mis pärast tõlge alguskirjast lahku minevat ja selle muljendid edasi ei andvat. Sellest hoolimata leidis Schott tõlkel teatava luulelise väärtuse olevat. Regivärsimöödulise pulma-

lauu, mis allpool järgneb, luuletas Reinthal Palla mõisa preili Euphrosyne von Stryki ja Dr. med. Wilhelm von Bocki eelpulma õhtuks, mida 1. detsembril 1866 pühitseti. Mõrsjapaarile on saatkond Palla valla külatüdrukuid kätte viinud, arvatavaste ka ette laulnud. Laul käib nii:

Tere, kallid preilikene,
Tere, tere, pruudikene!
Meie vaesed lapulised,
Palla valla kasvandikud,
Toome sulle tuhat tervist.
Saime saja sõnumida,
Kuulsime kaugelt pulma pilli,
Akna tuled paistsid silmi.
Meie ruttu sinna tõtma,
Preili pulma silmamaie,
Preili õnne vaatamaie,
Preili ilust rõõmustama,
Pruudikesel kosti tooma.
Meie maal sa tulid ilma,
Meie taeva al sa kasvid,
Meie metsad, meie vainud
On sul tutvad, on sul armsad.
Sulle laulsid meie linnud,

Meie lillid õitsid sulle,
Meie majad veretasid,
Meie metsad haljendasid,
Meie kanad kõerutasid
Ni kui meile, ni ka sulle.
Sest sa oled meile armas,
Meie südamele kallid.
Kaugele sind viiakis ära,
Palla mõisast Poolamaale,
Kodust võera rahva sekka.
Aga sinu helde süda,
Aga sinu armsad eluviisid
Saavad sul ka nende seas
Vastavõtmist valmistama,
Tuhat õnne toimetama.
Seda taeva issa andko,
Se eest heldest hoole kandko!

Kolmas regilaulude luuletaja, kes sakslaste keskelt tõusnud, nimelt Mühlenthal, on oma laulud vist kusagil kalendris lasknud ära trükkida, sest et mõned kohad neist rahva seas laiemalt on tuttavaks saanud. Need laulud on juba tõsist laadi ja rahvale lugemiseks määratud, kuna eelmised sakslaste jaoks olid luuletatud. Kahjuks on meil selle mehe kohta vähe teateid. Album academicumist leiame, et Theodor Mühlenthal 10. juulil 1827 sündinud ja Liivimaalt pärit. 1849—1854 studeeris ta Tartus arstiteadust ja hakkas 1856 Vastseliina kihelkonna tohtriks. Oli omal ajal Õp. Eesti Seltsi liige ja võttis tema tegevusest elavalt osa. Teda peeti vistist osavaks arstiks, sest et Tartu pool mitmed abiotsijad kirjalikult temalt haiguste vastu nõuu palusid. Eesti regilaulusid veeretab ta 1866. aasta ümber. Tema laulust on Kuhlbars 1870. a. oma noodiraamatule „Vanemuine“ paar rida mottoks seadnud. Tähelepanemiseväärne on isamaaline vaimustus, mis Mühlenthali regilauludes lehvib. Tema laulud kajastavad omalt kohalt Eesti ärkamise aja tundeid, mis nähtavasti ka sakslase kaasa kiskunud ja millele see rahvuslikul viisil püüab kuju anda. Sellest seisukohast vaadates on nad meile õige huvitavad ja teenivad tähelepanemist. Neist tunneme kohte, mis siin ruumi leidku.

Mägi seisab suurelikult,
 Tõstab tugeva tamiku
 Pääga pilvede poole,
 Vaatab uhkeste orgu.
 Orus hilgab vägev vesi,
 Voolab, veereb, vuliseb,
 Virgub, vaob — vimat aga
 Ligub lausa luhale.
 Kaugel' kuulsa tamiku keskel
 Paistab peidust pühitsetud
 Taara teenistuse koda,
 Kohe rahvas kokko kogub,
 Taara kuju kumardama,
 Vanad targad aga taati
 Ohverdamas orjavad.

Aasta astub aasta jälgil
 Põlved vaovad põrmu.
 Märatu mürid liitsuvad mäge,
 Tornid, tempel tema turja.
 Tugev tammik sand tuletukist,
 Taara koda kukund kokko,
 Taara teenistus taretand.
 Ja aseme kohta asutud
 Uve usu uhke hoone —
 Ilma ilus ehitus
 Ühe ainsa Jumalale
 Poeale, kes piinatud,
 Puhta püha vaimule.

Aasta astub aasta jälgil,
 Põlved kaovad põrmu.
 Mägi halasti, hooneta,
 Tempel tühi ja tükiline,
 Org kole ja kurblik.
 Praegused mürid pajatavad
 Vana väge ja võimu;
 Kivi varemed kiitvad
 Endist ilu ja õnne —
 Vesi aga voolab visakalt,
 Ei tunne sillade tuge.
 Sagedast sai sõditud,
 Valitsused vahetatud,
 Linna uhkus hukatud,
 Linna rahvas riisutud,
 Kodanikud koletatud;
 Ja mes mõök ei maha lõõnud,
 Katk ja nälg neid kustutas,
 Ka mes sõda seisma jättis,
 Hooletus veel otsatas.

Aastad sõudsid, aastad jõudsid,
 Sõudsid, jõudsid meieni.
 Prüe künkast kergitavad
 Kodad ennast kõrgelte,
 Uhkeid hooneid otsati;
 Kerikid ja kella torna:
 Keskel aga üle keigi

Läigib kaunis kooli koda
 Kus sees tarkust kulutakse,
 Tartust taga nõutakse,
 Kus seest seletust ja selgust.
 Laiali saab lahutud
 Rahva hulka jagatud. —
 Taarast Tartu nimi tõusis
 Ebausuhukal ajal
 Pimeduse pikil päivil;
 Tarkus aga meie põlvil,
 Tartut jälle tuhast tõmbas
 Tartu nime toimetas.

Maarahva isamaa.

Kogogem vennad kokko
 Hüüagem heledast healt,
 Lõksugem lustiliselt laulo.
 Isamaa ilust ja heast. —
 Isamaa üleülitse
 Kena, ja igapidi:
 Metsad ning saledad salgud
 Paistavad keikis paikus;
 Mustavad männikud,
 Kohisevad kuusikud,
 Kajavad kasikud,
 Tammikud aga targas mõtes.
 Põllud nagu padjused;
 Lõune tuule lõhna al
 Kõrrevili kergelt kiigub,
 Lehevili lausalt liigub.
 Mäed munade moodu,
 Kergitavad keha kõrgelte,
 Tõstavad turja taevasse.
 Järvedesse jõed jooksvad,
 Orudes ohkades,
 Kivistikus keerutelles,
 Luhades laiseldes,
 Viimati vato voodi.
 Meri maruga maadleb
 Kaljuküünkid käkistab;
 Lained lõhuvad laevo,
 Laeva küljed loksuvad. —

Isamaa üleülitse
 Kena, ja igapidi:
 Karjad kullased käivad
 Madalat murude mõöda.
 Peenik põtkaga põder
 Pukab padriku paku.
 Jänes jookseb jupsakil,
 Karu kaval kaeras.
 Linnud lustiselt laulvad:
 Kägo kuladne kasikus,
 Pääsukesed pääva paistes,
 Lõokesed lagedal,
 Rästad aga rägastikus;

Sisask hõiskab ööde iluks
Leina viled videvikul
Kurba vilet enne koitu.
Pardid pilliroo sees peites,
Luiged laintes läikimas,
Aned aga haljendamas.
Kalad kargavad kalda alta,
Lõovad lutsu lobiseselles.

Isamaa üleühtse
Ilus ja igapidi.
Mehed mõistliku meelega
Kanged ja kehvad
Tugevad töö täitjad.
Kaasad karsked ja kenad

Kiigutavad kätkid,
Võerutavad väetid,
Soevad suuremid,
Punase põsedega piigad,
Peiude rõõmo päikesed,
Vaikse vaimoga
Suure hoolega hoiavad hoonid,
Kerge kättega kudevad kangid.
Isamaa üleühtse
Kena ja keikipidi:
Elago igaveste!
Õitsegu õnnelikult
Volis ja väes!

Hiljem, 70. aastate algul, luuletas G. Schultz-Bertram regivärsides suurema, kolmejaolise luuleloo „Ilmatar“, kuna õpetaja Nolken katsus regivärsimõõdulisi kirikulaulusid soetada. Neid ei taha ma enam lähemalt puudutada, sest et neist alles hiljuti siin kohal kõne oli. Schultzi ja Nolkeni töödega kustub sakslaste regilaul jäädavalt.

Eesti Kirjanduse Seltsi ilukirjanduslised auhinnad 1912.

Auuhinna komisjon, kes Eesti Kirjanduse Seltsi poolt oli valitud 1912. aastal ilmunud algupärase ilukirjanduse eest auhindasid määrama, on kokku tulnud rahad, 350 rbl., järgmisel moel ärajaotanud:

150 rbl. kirjanik A. Kitzbergile drama Libahundi eest.

50 rbl. ergutuse auhinnaks kirjanik O. Lutsule jutustuse Kevade eest.

Pääle selle kirjanik Eduard Wildele toetuse rahaks 150 rbl.

Libahundis on komisjon iseäranis tahtnud tähendada väga õnnelikult ja tõsise luuletaja instinktiga leitud aine peale, mille käsitlemine harilikust realeluu järeleaimamisest kõrgemal seisab, ja mis kirjanikule võimalikuks on teinud ühte külge rahva psühest, nimelt selle painajalikku, salapärasest võimudest piiratud ja luuleliku ebausuga põimitud osa selgitada, olgugi et teos mitte küllalt jõurikkalt läbiviidud ei ole, vaid õrepoolne tundub.

Kevadele auhinda andes on komisjon tahtnud kõigepealt selle autori õige algupärase ja rohkel mõõdul

produktiivilist, olgugi veel peenenemata ja kirjandusliselt harimata annet edasi töötamiseks ergutada.

Ed. Wildele toetuseraha määrates on komisjon selle kirjaniku viimasel ajal silma nähtava edenemise peale tähelepanemist tahtnud pöörata, edenemise, mis iseäranis kompositsiooni ja stilistilise külje hoolsamas väljatöötamises ning keele rikkamas arenemises end avaldab.

Auuhinna komisjoni liikmed:

Aino Kallas, J. Luiga, K. A. Hindrey.

C. R. Jakobsoni kirjad prof. J. Köhlerile.

. . .¹⁾ astuvate (poolt) ühiselt oli alla kirjutatud ja mille läbi nad oma vtsmiut jaas tahtsäivad põhjendada. Selles kirjatükis kiitsid nad endid esite määratul viisil ja hakkaaid siis seltsi teotama, seltsile näit. „meele toorust“, „südame kurjust ja tighedust“ ette heitma jne. Siis tõusis otse torm saalis, kus ligi 200 liiget ja väga palju külalisi koos oli, ja Kapp oli sunnitud häbistatult ära astuma, ilma et ta kirjatükki oleks võinud lõpuni ette lugeda. Kui nüüd selts mind uueks esimeheks valis, siis seletasid baltlased, et nemad tahavad seltsist välja astuda, kus juures nad jällegi endid väga toorelt pidasid. Praeguse ajani on juba ligi 30 liiget välja astunud, nendest on suurem osa köstrid, koolmeistrid, mõned usuteaduse üliõplased ja muud teiste mõjualused kaabakad (abhängiges Gesindel). Uusi liikmeid tuli aga 54 juure. Asja juures on kõige halvem see, et Blumberg vana Kreutzwaldi ähvardustega nii kaugele on saanud, et ka tema aupresidendi ameti maha pani. Blumberg on ähvardanud vana meest välja visata (an die Luft zu setzen), missuguse abinõuga ta teda juba aasta eest sundis Sakala kaastöölise hulgast välja astuma, mis mulle Dr. Kreutzwald ise kirjutab. Nüüd on see trobikond (die Bande) ähvardanud kõigile auuliikmetele soovitada, et nad välja astuksid. Meie uue eestseisuse hulka kuuluvad veel õpetajad H. Treffner ja B. Sperrlingk, Otepea uus jutlustaja. Nad on ähvardanud selleks mõjuda, et Sperrlingk ministeriumi poolt kinnitatud ei saaks. Ehk võite Teie sellest küljest abiks olla, sest need inimesed on kõigi häbitegude peale valmis. Niisama tahab Paistu kogudus Hugo Treffneri endale õpetajaks saada, mis võimalik oleks, kui mitte Viljandi kroonu metsaherra käes kolme sealse kroonumõisa hääled ei oleks. Kogudus on nüüd rüümaade ministrile kirjutanud ja palunud, et metsaherrale ainult üks häääl jääks ja kaks hääält rentnikkudele ehk Holstre ja Aidu vallavanematele.

1) Algus puudub.

saaks. Kui võimalik oleks seda riigimaade ministeriumis läbi viia, siis võiks H. Treffneri valimine Paistus läbi minna. Muidu võib vaene mees küll kaua kohta oodata. Peale selle on meil uues eestseisuses: Tylk, Cunder, Dr. Weske — nii siis meie tähtsamad kirjamehed. Ka Dr. Herrmann sai eestseisuses ameti, ta ei võtnud seda aga koguniste mitte vastu. Selles meie vastaste klapperjahis olid peaaegu kõik peale minu ja Weske pea, või paremine, julguse kaotanud. Nüüd on tõeste suur kunst laeva veel ilma veata sadamasse juhtida. Väga halba mõju avaldaks see, kuvahest Dr. Wiedemann ja teised auuliikmed välja astuksid. Ka Teie olete meie seltsi auulige ja see julgustaks uut eestseisust väga, kui Teie õige pea mulle umbes järgmise sisuga kirja saadaksite:

Eesti Kirjameeste uue eestseisusele!

Soovin uue eestseisusele jõudu ja osavust tööd teha, et ühendus ja üksmeel vanal kombel jälle meie Seltsi tagasi tuleksivad. J. Köeler. — See kiri mõjuks enam kui kümme meest kaastöötajaid ja ma loodan sellepärast, et Teie minu palvet täidate.

Vastased teevad Saksa ajalehtedes ja „Eesti Postimehes“ muidugi kõik mis võimalik, et seltsi lõhkuda. Nad tahavad uut seltsi asutada: Õpetatud Eestlaste Selts, mille liikmeks ainult siis võib saada, kui seltsi poolt kutsutakse. Sinna seltsi kuuluksid siis kõik pastoriid. Seal ei pääseks siis ükski ilmalaps ega nooreestlane sisse. Kui meie vana selts seisma jääks, etendaks see uus selts õige kurba osa ja sellepärast peab see ära lõhutama. Et seda ära hoida, peaksid nüüd võimalikult palju uusi liikmeid endid üles andma ja nimelt haritud seisustest. Sest baltlased püüavad nüüd asja nõnda kujutada, nagu oleksid kõik haritud inimesed seltsist lahkunud. Kui meie aga hästi kõlavaid nimesid võime ette tuua, kes endid uuteks liikmeteks üles annud, siis oleks vastaste kardetavamad püüded iduna hävitatud.

Tervitades Teie truud C. R. Jakobson.

Viljandis, 3. sept. 1881.

Armas sõber!

Ma oleksin Teile juba omast loost teatanud, kui ma oleksin teadnud, et Teie veel kodu olete. Mina ei ole mitte kaheks kuuks arresti, vaid kaheks kuuks vangi mõistetud, kus mulle v a n g i kuub selga tõmmatakse ja mind soldatite vahel läbi linna veetakse. Ka pannakse mind kindlaste puuri üheskoos hobusevarastega, kes siinseid vallavanemaid nende arresti ajal hirmsaste piinasid. Nii on nad ühel mõistlikul vallaametnikul, keda teedesillutamise pärast kinni pandi, klaasikildudega jalatallad ära kaapinud, ühel teisel augu pähe löönud. Ma olen selle peale kindel, et kui mind tõeste siin peaks kinni pandama, ma vangist elusalt välja ei tuleks.

Ja mis eest niisugune otsus? Mis ametnikud need siis on: keegi von Stryk ja von Bock, kes kirikueestseisjad on, ja W. Kentmann, „Ristirahva pühapäevalehe“ toimetaja! Ma kaebasin edasi Senatisse. 18-da oktoobrini on mul aega oma kaebusekirja hoovikohtule ära anda.

Tuleval nädalil sõidan ma Riiga ja tahan seal asja Läti advokaatidega läbi rääkida, kes ka minu edasikaebusekirja valmis teevad. Siis saadan ma kohe Riias ühe eksemplari sellest kirjast Teile. Asjal on aga see halb külg, et hoovikohus meie suurepäraliste eesõiguste järel edasikaebtuse võib tagasi lükata. Oleks hea, kui Teie veel mõni aeg Peterburisse jääksite, et hädas aidata, sest ette on näha, et siinsed kohtud tahavad vägivalda tarvitada.

Mis Kirjameeste Seltsisse puutub, siis panen ma vahest juba poole aasta pärast esimehe ameti maha, aga nüüd ei tohi see sündida, sest et seda kartuseks võidaks arvata. Ka olid kõik herrad oma pea kaotanud, nii et mina veel ainus julge olin. Kena oleks, kui Teie oma „pikema epistli“ sisse saadaksite, see mõjuks tähtsalt. Esimese kirja pärast pean ma vabandust paluma. Mina olin oma abile ütelnud, et ta seda kirja mitte enne avaldama ei pidanud, kui Teie kiri oleks pärale jõudnud. Tema ei olnud aga seda ära ootanud. Aga see kiri mõjus palju.

Dr. Kreutzwald ei ole mitte välja astunud, vaid on ainult auupresidendi ameti maha pannud

„Heroldi“ kirjatükike, mille järele Mart Mitt heinavaras olevat, on ka poisikese temp (Bubenstück). Palju aastaid tagasi on M. Mitt ühelt mõisamaa sulaselt päeva ajal koorma heinu ostnud, heinad ära maksnud ja keskpäeval lasknud koju vedada. Tema ei uskunud, et see mees oma maa pealt ei tohi heinu müüa. Kuidas ometi meie ametikohad on, mõis nõudnud, et ka M. Mitt trahvitud saaks, sest tema pidanud teadma, kelle käest ta heinu ostab, sest et sel ajal veel maaomanikka ei olnud ja sulased ei tohtinud heinu müüa. Kohus mõistis teda 7 päevaks arresti. Tema tahtis edasi kaevata, aga edasikaebtust ei võetud vastu. Peale seda, kui ta oli ära istunud, ei maksnud meie armetutes ametikohtades ka enam kaevata. Kui nüüd M. Mitt mõne aasta eest kihelkonna-koolivanemaks valiti, oli papp, kes teda vihkab, teda heinavargaks teinud, et temast lahti saada. Sel puhul ei leitud ometegi selle jutustatud kinnimõistmise aktisid, sest et teda sel puhul, nagu see sagedaste ette tuli, suusõnal oli kinni mõistetud. Aktid näikse, kui niisugused tõeste olemas on, hiljem või nüüd vabritseeritud olevat. Oleks väga soovida, et see asi oma tõelikus kujus kõrgemal kohal tuttavaks saaks. Ma telegrafeerisin täna Tartusse, et Mart Mitt ennast avalikult kaitsma ja juhtumisest õigete asjaolude järele jutustama peab.

Et minu protsessi juure tagasi tulla, siis on von Stryki kaebtus puhas isiklik kaebtus. Tema oli „Neue-Dörptsche Zeitungis“ ütelnud, et minu kirjasaatja ühe koolmeistri lahtilaskmise asjas ebatõtt on ütelnud (Sakala 1878 nr. 12). Selle peale vastasin mina nr. 21, et kuni ametlikult pole selgeks tehtud, mis poolest minu kirjasaatja ebatõtt ütelnud, mina

tema teatust pean tõeks pidama ja ebatõtt tuleks mujalt otsida. Selle viimase sõna oli herra von Stryk arvanud oma kohta käivat ja selle eest mõisteti mind kinni. Kaks teist lugu on selle sarnased.

Südamliku tervitusega Teie truu C. R. Jakobson.

Viljandis, 28. sept. 1881.

Armas sõber!

Tänase postiga saadan Teile juuni-k. s. a. . . . le
.¹⁾ Sellest on näha, et Dr. Hirsch nüüd meie suurem
vaenlane ja armetum mõisnikkude p lakkuja on. On hea, kui oma
mehi tuntakse.

Oma protsessi aktid saatsin ma Weizenbergile. Nagu ma olen
teada saanud, loodavad mõisnikud juba nüüd enne jõulu asja Senatis
tähtsate sõprade abil minu kahjuks läbi viia. Kui Teie sellepärast veel
selles asjas sammusid võite teha, siis peaks see ruttu sündima, et meie
ootamata kaela ei tuldaks.

Aleksandrikooli asjus on hädaste tarvis, et meie ministrile palve-
kirja saadame, milles meie palume, et peakomitee äräläinud liikmete täien-
duseks asutajate s. o. abikomiteede poolt uued liikmed valitud ja kinni-
tuseks ette pandud võiks saada. Nagu ma kuulen, on Blumberg neil
päevil Peterburis olnud ja on vististe ministrile palvekirja annud, et pea-
komitee poolt appi võetud isikud (Jürmann, Kurrikoff, Rosenthal, Blum-
berg jne.) peakomitee liikmeteks kinnitataks. Siis tahavad nad endi
enamusega vägivalla teo korda saata. Sellele peaks aegsaste takistusi
tegema.

Kirjameeste Seltsiga oleme meie vastaseid-uimastava võidu saanud.—
Tartus on üliõplaste seas Eesti korporatsioon asumisel, mille asutajad
Eesti Kirjameeste Seltsi liikmed on. Tallinnas on III. klassi kandidadid
kes Eesti partei poolt üles seati, uutel linnavolinikkude valimistel hiilgavalt
võitnud.

Kui meie siin Viljandis juuli-kuul s. a. Seltsimaja nurgakivi panime,
keelas Viljandi sillakohus meile kõnepidamise ära. Minu abilisele Kõrvile
oli see keeld sillakohtus teada antud. Mina leppisin siis ainult sellega,
et ma Keisri Majesteeti elada lasksin. Aga ka seda eladalaskmist on
siinne sillakohus kõnekeelust üleastumiseks pidanud ja on nüüd äkitselt
mind ja Kõrvi 8-aks detsembriks ette kutsunud, et meie oma eest kos-
taksime. Et see ettekutsumine enne vana aasta lõppu sünnib, siis on
võimalik, et sillakohus tahab vägivallategu toime panna ja meid puuri

1) Kirjast on 4 rida välja radeeritud

pista, et uuele tellimisele kahju teha. Peaks midagi niisugust sündima, siis telegrafeerime meie minister Ignatjevile ja Teile. Meil võib kõik sündida.

Südamliku tervitusega Teie truud C. R. Jakobson.

Viljandis, 5. dets. 1881.

Armas sõber.

Lootuses, et Teie juba Peterbutis olete, kirjutatan Teile sellega teise kirja (esimese kirjutuse saatsin eelmisel nädalil ära). Täna sain ma õpetaja Jürmannilt teadaandmise, millega peakomitee ja abikomiteed 21-eks dets. G. Blumbergi juure kokku kutsutakse. Et nr. 49 juba täna trükitakse, siis võiks kuulutus alles 19. dets. ilmuda ja ei tuleks enam enne kokkutulekut lugejate kätte, veel vähem võiksid abikomiteed istumisi pidada ja saadikuid valida. Papid lähevad kõik ootamata kallaletungimise peale välja. Sellepärast tahame meie, s. o. mina, Henno ja Tamman ajalehtedes selle kokkukutsumise vastu protesti avaldada, mis nõnda kõlaks: „Eesti Al. Kooli peakomitee presitendile. Teie olete ühe kuulutuse ajalehtedele trükkimiseks kätte saatnud, millega peakomiteed ja abikomiteesi 21. Dets. kuu päevaks Tartu G Blumbergi koolimajasse kokku kutsute, ja nimelt ette kirjutade, et saadikud, keda abikomiteed saadavad, abikomitee poolest peavad volitatud olema. Et nüüd selle lühikese ajaga rahvas seda kuulutust kunni 21. Detsembrini kättegi ei või saada, veel vähem abikomiteed koosolekut võivad pidada ja saadikuid valida, siis peame seesuguse kokkukutsumise vastu protesteerima ja Teid paluma, nimetatud koosolekuid kas 7. ehk 9. Januari kuu päevaks Tartu Vanemuine saali kokku kutsuda. Abikomiteed saavad sinna maale vistist omad saadikud ära valinud ja volitanud olema. Peakomitee liikmed: Jakobson, Henno, Tamman.“ Oleks väga soovida, et Teie ka omalt poolt selle protesti alla kirjutaksite. Peaksite Teie seda tahtma teha, siis palun mulle telegrammi läbi peale kirja kättesaamist seda teatada, sest et ma juba 19. dets. selle protesti avaldada tahan.

Teiseks on hädaste tarvis, et meie neli peakomitee liiget palvekirja ministrile nii pea kui võimalik ära anname, milles meie palume, et peakomitee ärälainud liikmete asemele (J. W. Janssen, J. Rosenberg ja J. Adamson) Al. kooli asutajate poolt (või abikomiteede poolt) uued liikmed valitaks ja ministrile kinnituseks ette pandaks. Siis langeks Hurti valitud liikmed ära ja enamus tuleks kindlasti meie poole. Kui Teie selle ettepanekuga nõuus olete, siis palun mulle seda teatada, et ma võiksin kirjad kohe valmis teha ja alla kirjutada lasta. Ainult sel teel on võimalik Aleksandri kooli selleks teha, mis ta peab olema. Nagu ma kuulen, olevat pappidel ühes kuratori baron von Stackelbergiga nõuu viimase kinnitamisega Aleksandrikooli nende vaimus lasta elusse astuda ja endi enamuse

läbi koolile korralduse anda, mis selle pappide jäädava mõju alla paneb.

Mis Mittisse puutub, siis usun ma, et mulle on korda läinud tema lmsüütust mõisnikkude süüdistuste vastu näidata.

Südamliku tervitusega Teie truu C. R. Jakobson.

Viljandis, 11. dets. 1881.

Armas sõber!

Siin juures saadan Teile palvekirja ministrile. Oleks soovida, et Teie selle kirja ministri abile isiklikult ära annaksite, kus juures Teie seletada võiksite, missuguses hädaohus asutatav Aleksandri kool praegu seisab. Et kolme peakomitee liikme lahkumise läbi selle enamus ühe hääle läbi kooli saksastamise poolehoidjate käes on, kes Aleksandri kooli lihtsa kuratori kinnitamisega tahavad lasta elusse astuda, siis ei või kool milgi viisil enam Eesti rahvast Vene tervele riigile lähemale viia, vaid meie maa saab ühe asutuse võrra rikkamaks, mis rahvast saksastamisele vastu viivad. See ei ole koguni mitte asutajate soov ja nad valivad peakomitee täiendamise puhul inimesi, kes saksastamise sõbrad ei ole. On väga tarvilik, et luba selleks valimiseks õige pea tuleb. Siis on pappide vigurdamistel korraga lõpp ja meie töö läheb rahulikult ja takistamata edasi.

Selle kirja kirjutan ma Pärnust, sest et ma siia sõitma pidin, A. Tammanni allkirja saada. Palvekirjale peab vist kaks marki peale panema ja lõppus peab sissesaatjate adress üles antud olema, mille järele minister vastuse annab. Mina ei pannud adressi sellepärast mitte üles, et ma Teid paluda tahtsin, Teie adressi üles panna. Kui meie adress Viljandisse oleks, siis läheks vastus Riia kaudu ja tuleks lõpuks Viljandi magistradi kätte, mis viivitust sünnitaks ja tervele asjale võiks takistusi valmistada. Tuleb ministri luba Teie juure, siis teatage mulle seda kohe telegrammi teel, ja mina avaldan siis meie nelja nimel kohase üleskutse asutajatele ning kutsun nad Tartusse kokku. See oleks vastastele löök, millest nad endi surmani ei võiks toibuda.

Südamliku tervitusega Teie truu C. R. Jakobson.

Pärnus, 21. dets. 1881.

Armas sõber!

Blumberg on suurem koer, mis ülepea olla võib. Need sopased kirjatööd Saksa ajalehtedes, mille läbi Eesti ajakirjandust tõrvatakse, on suuremalt osalt tema poolt. Seal juures on mees lõpmata virk ja tegev, ilma et tal ometegi eesmärki oleks, ehk siis peaks silmapilkselt suurus-

telemise kõdistust eesmärgiks arvama. Ta on nagu kõik Blumbergid : kuidas teda tuul ajab, nõnda ta läheb. Silmapilkselt seisab ta täieste Kallase mõju all, kes meie Eesti jesuiitide kindral on. Vaene Kreutzwald on kahjatsemise väärt, et ta selles pesas oma vanad päevad peab mööda saatma. Iseenesest on mõista, et ma tema täieste rahule jätan.

Kui Kirjameeste Selts oma koosolekut ja 10 aastast aastapäeva 14. nov. (Keiserliku Majesteedi Keiserinna sünnipäev) pidas, saatsime Keiserinnale Liivimaa kubeneri kaudu telegrammi. Meie pole siia ajani mingit vastust saanud, kuna telegrammi peale, mis Tallinna basari poolt saadeti, kohe mõne päeva pärast vastati. Vististe ei ole kuberner telegrammi sugugi ära saatnud. See kuberner teeb nüüd ülepea mis ta võib, et rahvuslisi Eesti ja Läti püüdeid alla suruda ja häbisse saata. Rahvas arvab aga, et mõisnikud rahvuslisi eestlasi keiserliku perekonna juures nii halvasse valgusesse on seadnud, et meie õnnesoov juba ära põlatud on. See teeb inimesi hirmus vihaseks. Kui Teil võimalik oleks kuidagi selle üle teateid saada, kas meie õnnesoov Peterburisse on jõudnud, siis paluksin ma Teid seda teha.

Mina olen ka selles arvamises, et Hurt ennast ainult edevuse läbi nii kaugele on lasknud viia, oma avaliku kirjaga minu vastu üles astuda. Tema oleks ju ka ammu minuga ära leppinud, kui ta ei oleks lootnud mind viimaks ometegi kõrvale lükata võivat. Sinna oli kõik tema püüdmine Kirjameeste Seltsis juhitud ja nüüd talitab ta sellesama sõjaplaani ärele peakomitees. Selle inimesega ei ole heal viisil enam midagi peale hakata, ma olen kõik katsunud.

Jürgensoni ei või ma Peterburi Zeitungile mitte soovitada: tema on — poologar. Iga viie minuti järele langeb ta omas kõnelemises sonimistesse spiritismuse ja magnetismuse üle. Ta on sakste poolt alaliste tagakiusamiste läbi nii kaugele viidud, et ta — nagu paljud teised — viimaks täie mõistuse on ära kaotanud. Siin ei tunne ma praegu kedagi, kes niisuguse lehe toimetamise võiks oma peale võtta.

Südamliku tervitusega Teie truu C. R. Jakobson.

Viljandis, 6. jan. 1882.

Sellega lõpevad C. R. Jakobsoni kirjad prof. J. Kõhlerile, mis 10. veebruarist 1876 alates Saksa keeles on kirjutatud, vrdl. „Eesti Kirjandus“ 1912 nr. 6 lk. 248.

Tõlkija A. Kruusberg.

Kirjanduslik ülevaade.

Hella Vuolijoki: **Talu lapsed**. Kolmevaatusline näidend. Kirjastuse-Ühisus „Maa“ Tallinnas 1912. 150 lhk. Hind 1 rbl.

Näidend, mis suurest osast meie endistest algupäralistest katsetest juba selle pärast välja paistab ja enam tähelepanemist teenib, et tema kirjutaja tarviliku tõsidusega oma ülesande kallale on asunud ja niisama kui Ed. Wilde oma ühel ajal ilmunud „Tabamata imes“ kaugele ulatavat probleemi käsitab.

Meie talusesse, kus siimaale enam vähem lihtsat elu igapäevase leiva eest võideldes elati, hakkab uue aja seltskonna elu tungima. Kõrget haridust saanud talulapsed ei taha enam endist viisi edasi elada. Nad hakkavad elu arvutama, temast mõtet ja sihti otsima. See tähendab väiksesse taluelusse rahulolematust, kahtlust, võitlust ja ärevust tooma, vastolusse endise taluelu kandjatega astuma.

Sellel seltskondlisel tagaseinal ja põhjal on näidend üles ehitatud. Probleem ise ulatab kaugemale. Haridust saanud talulaste isemoodi arenenud ilmavaated astuvad temas võitlusesse. See ilmavaateline seisukoht draamas on nii tugev, et tema armastaja naisterahvagi juures tundmustest üle käib ja inimesed lahku viib.

Mägiste Peeter oli kodumaa ülikooli, Aliste Marianne tütarlaste gümnaasiumi kursuse lõpetanud. Marianne oli Peetrit armastama hakanud, ilma et viimane seda iseäralikult oleks tähele pannud. Juhtumise kombel kuuleb Marianne luulelisel suve ööl Peetri juttu ühe vanema tohtriga. Kõneldakse sellest, kuidas meie rahva õpetatud pojad raha teenistusesse upuvad, alla vajuvad ja midagi nendest lootustest täide ei lähe, millega nad omal ajal ülikoolist elusse astusid. Peetri tiivad tahaksid teda kõrgemale kanda, — aga ei ole raha väljamaale ennast täiendama minna. Vaimustatud Marianne otsustab oma jõuuga Peetrist suurt meest teha. Ta võtab Venemaal koha ja annab oma teenistuse Peetri vanaisa kaudu Peetrile väljamaa reisiks, ilma et Peeter sellest teaks. Viimane arvab raha vanaisa käest tulevat. (Peetri oma isa on surnud, ema on igavene tulehark, kellega terve perekond sõjajalal on). Marianne armastuseohver on seda suurem, et tema oma perekond puuduses on. Tütred koolitamise raha saamiseks on isa (kes ka tubliste purjutab) Aliste talu peale obligatsiooni teinud. Vanemad loodavad (nähtavaste on tütar ka seda lubanud), et tütar nüüd oma palgast selle obligatsiooni kinni maksab. Et seda ei sünni, kuulutatakse obligatsioon üles ja talu määratakse müügile.

Sellel silmapilgul tuleb Marianne koju. Ka Peeter on väljamaalt tagasi. Ta on kange kõneanniga rahvameheks välja arenenud. Ta eesmärk on iseäranis Eesti talupidamist tõsta, sest et ta ära tunneb, et meie rahvusline kultuura kõige pealt meie talupoegade õlal tugeneb. Talupoegade, „halliparunite“ kultuurat tahab ta meile luua, vastukaaluks kõike tasategevale sotsialistilisele voolule. See püüd on raamatukirjutajale nähtavaste nii

vastumeelt, et ta Peetrit üsna ilma ettevalmistamata, ei tea mispärast, ennast rikka kadakasaksa Tranbergi tütre Juuliaga ära kihlata laseb. Selle läbi on nüüd ilmavaadete kokkupõrkamine Mariannega, kes Vene-maal puhastverd sotsialdemokratiks on läinud, suure hulga oma huvist kaotanud, sest et talu kultuura mõttekandja juba enne kokkupõrkamist alaväärtuslikeks pooleks on tehtud.

Marianne on kohe esimesest vaatusest peale tüki traagikaline kangelane. Koju tulles leiab ta isa talu langemisel, isa joobnud ja koolitatud tütre peale vihane, kes tema hädasse jätnud. Ja kõik see ohver on asjata olnud, sest idealsest Peetrist on rikka kadakasaksa peigmees saanud armastus Mariannel purustatud. Tüdruk on aga otsani kangemeeliline. Ta ei taha Peetri abi vastu võtta, et isa talu oksjonist päästa. Ja kui Peeter oma venna Hansu kaudu, kes ka Mariannet jumaldab, rahasaamise jälgile saab, oma pruudi maha jätab ja Marianne armastust otsib, siis nõrkub Marianne ainult ajutiselt oma tundmustele alla. Varsti algab ilma-vaadete arutus ja Marianne ütleb ennast Peetrist lahti. Ta põgeneb ühes Peetri ja oma vennaga vihatud taluelust linna, kuid vanemaid, kes oma talu selleläbi tagasi saavad, et Peeter Mariannele oma võlga tasudes oksjonilt neile kõik tagasi ostab, ei jõua ta talust välja meelitada.

Nagu näha, on näidendi sündmustik suurtes joontes õige intelligent-liselt mõeldud, kahjuks on siin ka ainult intelligents tööd teinud, mitte tundmus ja hing, mis kunstitöö luukerele liha ja verd, elu ja usutavust annaks. Iseloomude joonistus on võimata nõrk, üksikasjalik olude, ümb-ruse ja sündmuste kirjeldus ja põhjendus vähe uskuma panev. Tendents rikub kõik peale selle ära.

Et talupoja kultuura mõtet väetiks teha, on kõik talu elu musta põhja peale mustalt joonistatud. Peetri isast meie midagi ei tea, see on surnud. Suur asi ta ei võinud olla, sest ta oli omale rikkuse pärast tule-hargi naise asemele koju toonud ja vara surnud. See tulchark ema teeb oma vana äia ja laste elu põrguks. Teda iseloomustab vana äi, kellel ka iga kolmas sõna „kurat“ on, ütelsega: „ptüi põrglast!“ Marianne isa on toores purjutaja, ema heasüdamlik aga täitsa lollakas perenaine. Hullu-pööra targad ja peenetundelised on aga nende halbade kändude võsud Hans ja Jaan, kes linnas oma ideali, talus aga igavest hukatust näevad. Peetrist ja Mariannest olgu veel kõnelemata. Kuidas need toored ja lol-lakad taluinimesed nii targad lapsed said ja neile iseennast ohverdades niipalju haridust andsid, kuidas Marianne, Hans ja Jaan talu vastu selle-pärast niisugust põlastust tunnevad — see on füüsiliselt ja hingeliselt täitsa mõistatus. Vahekord laste ja vanemate vahel on nii uskumata kirjeldatud, et selle peale õigusega kui suure vea peale on tähendatud. Marianne võitlus mõistuse ja südame vahel viimases vaatuses — näidendi pea tõusukoht — ei tõuse ka kõrgele. Armastus Peetri vastu ei või enam väga suur olla, kus Peeter ennast nii pealiskaudu kihlab ja lahutab, nagu ta Juuliaga seda tegi. Marianne lahtipahvatavad tund-mused Peetri vastu tunduvad sellepärast tehtud, tema lahkumineku ilma-

vaadete pärast mitte enam nii suur, sest et armastusel juba nii kui nii augud sees on.

Ka väliste sündmuste poolest ei ole kõik usutav. Et noor tütarlaps 2 aastaga oma palgast 2000 rubla kokku hoida võib, et isa koolitatud tütrelt talu võlamaksjat ootab, et tütar, kus poeg veel kodu on, ülepea perekonna keskkohaks ja juhtivaks võimuks on — kõik see käib nii vähe meie realoludega kokku, et ta asja tõsiseks minemist segab.

Nii siis — üsna hästi peajoontes mõeldud, aga algaja nõrkustega ja „ilmavaadete“ haigusega väljatöötatud näidend.

A. Jürgenstein.

M. Mihkelson. Mineviku viirastused. Tallinnas 1913. M. Neumanni kirjastus. 1913. 127 lhk. Hind 45 k.

Viirastuse vääriolist ei ole neil lihtsatel jutustustel, mida loo järele 8 on, midagi küljes. Nad on palju enam õige realsed, natuke labaselt jutustatud lähema mineviku pildid meie rahva elust maal ja linnas. Talupoegadeks läinud mõisnikkude elu oma „laste“ seas, kadakasakste mured ja röömud linnas, usuliikumised ja nende vahekord rahvaga ja kirikuga, hästi nähtud juhtumised meie noore küla intelligentsi elust ja ühiskondlises tasapinnalt — kõigel sellel on oma huvi ja külgetõmbavus, nii vähe ka vormi poolest siin kunsti on. Vähenõudlikule lugejale hea ajaviide, meie kulturaajaloolasele aga, tarvilise arvustusega kirjaniku otsuste ja järjelduste kohta, üsna ustav materjal.

A. Jürgenstein.

L. Kettuse väitekirja kaitsmiselt. Lautgeschichtliche Untersuchung über den Kodaferschen Dialekt.

Läinud kevadel, 15. mail, oli Helsingi ülikoolis mõne aja tagant jälle eestiainelise akadeemilise uurimisetöö kaitsmine doktori aunime võitmiseks. Väitleja, kes oma spetsiaalse uurimise-aine oli valinud Kodavere murraku alalt, oli soomlane Lauri Kettunen, Eestiski hästi tuttav oma keeleteadusliste uurimiste, kirjutuste ja kõnede läbi. Tema ametlikuks vastuväitlejaks oli Helsingi ülikooli ajalookeeleteaduse fakulteedi poolt prof. E. N. Setälä. Kõik see tegi väitluse iseäranis huvitavaks.

Arvan, niisugust vaidlust niisuguse kodumaalise aine üle oleks just Eestist paljudki ehk tahtnud kuulata. Meil näib ju keeleteadusliste huvidega asjaarmastajaid kõiksugustest elukutsetest koguni võrratu palju rohkem olevat kui Soomes. Neile ja muile mõned read väitluse käigust.

Väitluse hakatuses pidas doktorant harilikku sissejuhatava esituse. See käsitas tema teose trükkimata fonetilist sissejuhatust, peaaesjalikult Eesti keele astmevahelduse iseäraldusi. Siis esines ametlik vigade otsija ja temal oli väitekirja kohta mõndagi ütlemist. Nopin siia mõned tähendused. Palun ühtlasi kogu aja meeles pidada, et vastuvaidleja esimeseks kohuseks on just vastuvaidlemine, vigade otsimine.

Kõige pealt arvustas prof. Setälä teose terminoloogiat, ütlemissviisi teaduslikku täpiseid ja kirjutamissviisi järjekindlust. Iseäranis äratas süin tema vastuvaidlust autori tarvitatud terminus „Ablautsfälle“ (lhk. 21 j. m.) niisuguste juhtumiste kohta nagu Eesti p a l a v j a p õ l e m a, o s a v ja õ s k a m a (Kodaveres) jne. Germani keeleteaduses, kust see terminus võetud, tähendatakse „Ablautiga“ hoopis midagi muud. Lhk. 118 kõneldakse i-vokali „Indifferenzlagest“ ebaharilikus tähenduses (eespoolse ja tagapoolse i ükskõiksuse ehk mittemõjumise mõttes Alg-Soome hääli, kute arenemise peale). Harilikult mõistetakse, seletab Setälä, „Indifferenzlage“ all fonetilist oskussõna tähendusega: „Ruhelage der Vokale“. Vastuvaidleja juhtis edasi tähelepanemist mõnede ebajärjekindluste ja küsitavuste peale fonetilises transskriptsionis: ühte ja sedasama sõnakuju ei ole mitte ikka ühel viisil ära märgitud, ja mõnede murrakuliste sõnakujude ja nende transskriptsiooni kohta oli vastuvaidleja teises arvamises kui doktorant.

Oma uurimise eessõnas lausub Kettunen, et Ühis-Soome vokalisumus esitsa alles uurimata on. Vastuvaidleja küsib, kas autor mingit väärtust ei anna näit. ka neile ettelugemistele, mis Helsingi ülikoolis Soome sugu keelte hääleajaloo üle peetud.

Kõik see oli nipe-näpe. Rängemaks läksivad tähendused teose metodi ja hääleajaloolist käsitussviisi vaadeldes.

Väitleja uurimise materjali korraldust, dispositiooni, ei pidanud Setälä mitte kõigiti õnnestanuks. Nii leiame ühtelugu käskusid edasi vaadata: vastuväitleja on neid „vaata edasi“ juhtumisi üle 140 lugenud. Diftongisid käsitades oleks parem olnud, kui ühelt poolt ühte, teiselt poolt teist komponenti oleks korraga vaadeldud.

Nüüd leidub väsitavaid kordamisi. Koondamine ei ole Setälä arvates üleüldse mitte autori kõvem külge. Kettuse väitekirja pealkiri on: „Lautgeschichtliche Untersuchung über den Kodaferschen Dialekt“ („Kodavere murraku hääleajalooline uurimine“). See pealkiri ei vasta vastuvaidleja meelest hästi sisu. Väitekirjas kõneldakse kõigest: Eesti kirjavüüst ja õigekirjutusest, mitmesuguste Eesti murrakute arenemisest, isegi Soome ja Alg-Soome keele arenemisest. Ühe spetsiaalse murraku uurimine eeldab kõige pealt selle murraku üksikasjalist läbiharutamist, ja Kodavere keelesugemete sõelumiseks oleks väitlejal vastuvaidleja arvates veel tööd olnud. Hilisemad laenusõnad oleksivad kõige pealt tulnud eraldada vana arvatava astmevahelduse vahetõrjadest. Nii pöörab väitleja, Eesti h ä ä (Kodavere i ä) sõna hääleajalooliselt seletada püüdes, tähelepanemist selle peale, et Soomes Savo murrakus h ü v ä sõna kõrval sellesamas tähenduses ette tuleb h i ä v i (lhk. 37), ja arvab võimalikuks seda h ü v ä sõna põliselt vanaks teisendiks pidada. Tõepoolest on aga Savo h i ä v i hilisem laenusõna Rootsi keelest, Soomes laenatud, ja selle tõendusejõuliseks pidamine Alg-Soome vahetõrjadega kohta nõnda siis metodiline eksitus. See on, kinnitab Setälä, Kettuse uurimise üleüldine viga, et ei ole arvesse võetud, kas on laenusõna või mitte. A vokali vaheldamist ä-ga sõna esimeses silbis Alg-Soome oletatava astmevahelduse põhjustüüpusest tuletades

loob väitleja (lhk. 3) näituseks ka niisuguseid Kodavere teisendid nagu tassib ja tässib. Tassib — tässib on laenusõna Vene keelest (< тащить). Vene a on hulga kõrgem, liiatigi kui see veel ühenduses muljeeritud häälikutega esineb: sellest tässib. Lhk. 109 nimetatakse sõna-näidete hulgas, mis Alg-Soome teise silbi o-d edasi viivad, ka Kodavere murraku p o b o l (kirjakeele p o b u l). See on jällegi laenusõna Vene keelest (< бобыль). Ei ole tuge oletamisele, et teise silbi o siin algupärane oleks. P o b o l käib enim nende sõnade hulka, kus o hiljem on sündinud: Eesti teistes murrakutes leiamegi p o b u l, Soomes p o p u l i. Et Eestis veel kuni umbes 1600-ni paradigmalist vokalivaheldust oleks olnud, see on väga julge oletus. Niisugustel hilistel teisenditel nagu Kettuse ülestähendatud Setu keele p ö k s ~ p ü k s ü' ei ole midagi tegemist põliselt vanade astmevaheldustega. Vokalivahelduses on niisuguseid nähtusi, mis kõrvalhäälikute mõjust seletuse saavad. Näit. on niisugused Eesti vanemas kirjakeeles leitavad vormid nagu (lhk. 17) p ö h a, ö h e seletatavad h-hääliku mõju läbi. Samati nagu h-l on ka r-häälikul oma iseäraline funktsion olnud vokalide muutuses. Väitleja näidetele ei ole nii mõnigi kord nõnda siis midagi tegemist vanade vokalivaheldustega, neist oleks pidanud eraldama h-rühma, r-rühma jne. Niisugune kõrvalvorm s i s i k o n n a kõrval nagu Keila s ü s i k o n d (lhk. 17) ei ole vastuväitleja meelest midagi muud kui hiline kontaminatsiooni-vorm, seganemine, s ü d a ja s i s e sõnade vahel.

Kettuse Kodavere murraku hääleajalo o esitus on, loeme teose enese esimeselt leheküljelt, deszendentiline. See tähendab: lähtekohaks on võetud miskisugune esialgne oletatav keelejärg, millest praegune Eesti keel ja selle murrakud põlvnevad. Kuid missugune esialgne keelejärg? Kas Alg-Eesti, Alg-Soome või veel mõni muu? Kui küsitakse oma uurimise hääleajalooliseks lähtekohaks Alg-Soome rekonstrueeritud, mõeldavad sõnakujud seletas, näitas Setälä, et teoses lugu selle poolest mitte ikka korras ei ole. Näit. sõna l u r a b (lhk. 31). Selle oletatavaks algkujuks rekonstrueerib väitleja l ū r a ð a p i. Aga see sõna ei või ometi alg-soomeline olla, see on ju hilisem laenusõna, tähendab vastuväitleja! Väitleja vastab, et umbes niisugust Alg-Soome taolist vanemat sõnakuju teoreetiliselt ikkagi võib oletada, kui ka see sõna ise mitte otse Alg-Soome ajast pärit ei ole. Aga Alg-Soome taolist keelt ei kõneldud ometi mitte enam 1300 ja 1500 vahel, vaidleb vastuväitleja vastu. Või arvab autor, et siis veel preesensi singulari 3 personis -ð a p i lõppu oleks tarvitatud? Kui aga niisugust sõnakuju ei tuntud, mis tarvis seda siis rekonstrueerida. Kodavere plurali vormi t ö u r i l l e (lhk. 212) ei või mitte kõvast astmest + t e p r a h i l l e n tuletada. Väitleja Kodavere II infinitivi v a n d e n jaoks rekonstrueeritud Alg-Soome vormist v a n t o ð e h n a (lhk. 215) ei oleks õiged algsoomlased aru saanud, sest et algupäraselt sõna sees mitte -nt- ei esinenud, vaid -tn-. (Võrdle: l i t n a > linna).

Setälä on kalduv aszedentilist murraku-uurimist üleüldse kohasemaks pidama kui deszendentilist, s. o. lähtekohaks praegust, elavat keelt

võttes tuleks niikaugele tagasi minna, nagu see murraku materjalide põhjal võimalik. Kettunen kaitses oma uurimise deszendentilist lähtekohta.

Setälä asub siis doktorandi „suuri teooriaid“ arvustama. Üks niisugune on vastuväitleja meelest Kettuse oletus, et Alg-Soome keeles o ja e(õ)- häälikud osalt ühte olevat sulanud (lhk. 12 ja m.). Kui ka oletada võib, et o kord niisuguse redutseeritud häälikuga on vaheldatud, mis hiljem e(õ)-ga on ühinenud, siis ei tõenda see veel mitte, et o ja e oleksivad ühte sulanud. Lhk. 127 tahab väitleja vanas ühiskeeles esimese silbi i-i (tagapoolse ja eespoolse i vahelduse) mõju tõendada järgmise silbi vokalide peale. Setälä peab selle vastu tõenäolikumaks, et i indifereent, ükskõikne on olnud juba Soome-Ugri algkeeles, et juba siis on öeldud näit. i s ä ja k i s a. Vastuväitleja laidab väitleja kalduvust liiga julgelt järeldusi teha. Kodavere murraku materjalid ei õigusta Setälä arvates kuidagi nii kaugele tagasi ulatavate otsuste tegemist, nagu seda on muu seas järgmine Kettuse (lhk. 22) esitatud väide astmevahelduse kohta; „Üleüldine siht näib olnud olevat, et kõvas astmes madalamalt, nõrgas kõrgemalt artikuleeritud vokal on seisnud“. Setälä küsib, millega autor seda teooriat toetab. Väitleja seletab, Eestis on paradigmatilist vaheldust, sellest peaks juhatust võtma, kumb kõva, kumb nõrga astme edustus. Setälä vastab, et kui juured sügavamal, siis ei ulata ei Eesti ega Alg-Soome keel seletamiseks; ei ulata ka mõned üksikud, juhuslikud näited kaugematest Soome-Ugri keeltest (nagu autori l o v a m s - l u v a m s Mordva keelest). Lapi keeles näit. võib konstateerida, et nõrgas astmes o ja kõvas u esineb. Kas on aga küsimus üleüldse sellest olnud, et ühel juhtumisel kõrgem, teisel madalam vokal on esinenud? Tõenäolikum on, et kõvas astmes täierõhuline ja nõrgas redutseeritud vokal on seisnud (Mordva keeles näit. on redutseeritud). Alles kui Soome-Ugri keeled on läbi uuritud, võime astmevahelduse kohta lõpulikku otsust teha. Doktorant tähendab, et ta mitte lõpulikku otsust ei ole tahtnud anda, vaid ainult katsunud seletada.

Edasi teeb vastuväitleja iseäranis Kettuse uurimise diftongide käsituse vastu märkusi. Setälä meelest ei ole sugugi mitte kindel, et näit. diftongid ai, ei, oi (lhk. 68, 70, 74) ikka kahtlemata Alg-Soome keele hääleseisukorda edasi viiksivad. Vastuväitleja esitab sellekohaseid tõendusid (leib < Germani hlaif jne.). Lõuna-Eesti s a n n - s a n n a ühendamisest diftongilisesse rühmasse (lk. 77) peab Setälä autori poolt julgeks ja tõendamatuks. Väitleja küsib, kuidas siis vastuväitleja ise kõnealust Lõuna-Eesti sõnakuju seletab. Setälä vastab, et kui veel ei osata seletada, siis ei katsutagi seletada. Läänud aastasaja 80. aastakümnete „noor-grammatikerid“ tunnistasivad omaks ka mitteteadmise kunsti (a r s n e s c i e n d i). Vanad, need tahtsivad kõik seletada. Igatahes ei ole Lõuna-Eesti sõnakujud n ä n n ü , t e n n ü (lhk. 77) mitte hääleseaduslikult sündinud < * n ä γ n ü t , * t e γ n ü t , nagu doktorant arvab, vaid analoogilisel teel, sarnastamise kaudu. Kodavere sõnakuju k ü k (lhk. 79) ei või mitte otse o u -diftongist tuletada; samuti r a v u (lhk. 81)

mitte < rauha, vaid < *rauhō. Kodavere õevane ei tule Setälä arvates mitte ühendusesse asetada Soome oivallinen, vaid aiva sõnaga. Samati ei tule Kodavere päte (lhk. 73) mitte Soome päin vaid päiten sõnakujuga ühendada.

Pikemat vaidlust sünnitab niisuguste Georg Mülleri jutlustes leiduvate sõnakujude hääldamise küsimus nagu: teutetuth, keuma, tevs jne. (lhk. 87). Kas äü või äi? Kettunen arvab, et Müli: need sõnad Põhja-Eestis tõesti veel äü-diftongiliselt esinesivad ja et siin mitte üksi kirjutuseviisiga tegemist ei ole. Setälä selle vastu arvab, et siin just selleaegse Ala-Saksa keele kirjutuseviisiga tegemist on: kirjutati eu, kus lõpu-komponent i-ks hääldati. Setälä toob näiteks neutzi, kus diftongi lõpukomponent kindlaste i olnud, Soome ja teiste lähemate sugukeeltega võrreldes.

Setälä pilkab sarnast Kettuse etümoloogilist ühendust nagu Eesti pugu ja Soome kupu (lhk. 99.) See olevat niisama hää nagu Ladina aeris ja Soome sirkka ühendada. Eesti laekajaoks ei tarvitse Setälä arvates mitte Kettuse *layikkast rekonstrueerida (lhk. 98), aitab Soome laatikko. Ekslikuks peab Setälä niisuguseid Kettuse rekonstrueeritud vormisid nagu *andb või antp (lhk. 140): väitleja käsitab nõnda siis vokalide apokopeerimise (lõpuheitmise) ja sünkopeerimise (seest äraheitmise) samaaegseks. Kettunen annab järele, et siin eksitus on juhtunud ja et sünkopeerimist hilisemaks nähtuseks tuleb tunnistada. Niisamasuguse korrapärase sõnakujude korravastaseks seletamise konstateerib vastuväitleja ka lhk. 63 (märkustes). Võimatuks peab Setälä palub sõna tuletamist oletatavast „muistsest“ sõnakujust *palvoßi; sarnast sõnakuju ei või hääleseadusliselt oletadagi (lhk. 189). Mingit ühendust schva-vokalidega (s. o. sarnaste nähtustega nagu Kodavere mahal, tohal, atter, putter) ei ole Setälä arvates Kodavere kerikolisel (lhk. 115): see on laenusõna ja selle originalis esineb juba i, nagu ka mitmes teises Eesti murrakus ja Vadja keeles.

Lhk. 50 ühendab Kettunen Kodavere soka (soki-kase) Lönnrotil leiduva suokko'ga, mis ka üht kasetõugu tähendab, ja kinnitab: soo on siin kahtlemata kummagi derivatsiooni lähtekohaks. Vastuväitleja näitab, Lapi keelt ja botanikat appi võttes, et soki-kask igatahes soost ära peab päästetama. See ei ole mitte identiline Kettuse oletatud betulana'ga, vaevakasega.

Setälä lõpetab väitluse — mida siin muidugi mitte ei ole võidud täielikult esitada, samati kui ka mitte doktorandi vastuvaidlusi — Mefistofeelse sõnadega Faustile: „Gru, teurer Freund, sind alle Theorien und grün des Lebens goldner Baum“ (hallid, armas sõber, on kõik teoriad ja haljas elu kuldne puu)! Teoriad peavad keele konkretilises elus põhjenuema; teoretiseerima kipuvad mõttekujutust peab vaigistama, ja teadlane peab samati nagu luuletaja ohverdusi tegema tulele. Vastuväitleja oleks Kettuse tööst soovinud eeskujulikku murraku-uurimist lõuna poolele lahte. Aga ka praegugi jääb Kettuse tööst, kui välja koorida, mis selles.

ebaküpsed on, tubli teos järele, mis Eesti keele arenemist uues valguses näitab.

Selle väärtusliku uurimise eest, mis järele jääb, soovib professor doktorandile õnne.

Ülemäärasena vastuväitlejana esineb veel Dr. Ojansuu, mõnda trüviviga, mõnda transskriptsionisse puutuvat asjaolu ja mõnda Setu murakulist sõnakuju öiendades.

Aitüma väitlejale ja vastuväitlejale!

Gustav Suits.

Finnisch-Ugrische Forschungen. Zeitschrift für finnisch-ugrische sprach- und volkskunde nebst anzeiger unter mitwirkung von fachgenossen herausgegeben von **E. N. Setälä**, ord. professor der finn. sprache und literatur in Helsingfors, **Kaarle Krohn**, ord. professor der finn. und vergl. volkskunde in Helsingfors, **Yrjö Wichmann** a. o. professor der finnisch-ugrischen sprachwissenschaft in Helsingfors.

Nii on ajakirja nimi mida Helsingi ülikooli professorid E. N. Setälä, K. Krohn ja Y. Wichmann toimetavad ja mille 11. aastakäik möödälälnud 1912. aastal ilmus. Ajakiri ilmub Saksa keeles ja maksab aastas Venemaal 4 rub. Nagu juba pealkiri näitab on ajakirja ülesanne: Soome-Ugri keelte ja rahvateaduse teadusline uurimine. Kuna aga ka eestlased üks Soome-Ugri rahvaste haru on, siis on iseenesest mõista, et seal ka väga palju leidub, mis otsekohe eestlasi peab huvitama. Ei ole siis vististe ülearune, kui kuukirja „Eesti Kirjanduse“ lugejaid selle ajakirja uurimise-töödega võimalikult igaleühele arusaadavas keeles tutvustame, ikka kõige pealt seda silmas pidades, mis need uurimised just Eesti keele ja Eesti rahva seisukohast uudist pakuvad.

Kõne all oleva aastakäigu sisu on peaaegselt keeleteadusline-Väljapoolt keele ala leiduvad ainult järgmised iga tahes kaunis pikad tööd:

Sirelius, Über die primitiven wohnungen der finnischen und ob-ugrischen völker (Soome ja Ob-Ugri rahvaste alg-eluhoonetest). See töö algas juba ajakirja 6. aastakäigus 1906. 1911. aastakäigus täidab ta leheküljed 23—121, käib aga siin peaaegu ainult Soome ehituste kohta, kuna ta Eesti omasid, kellest varemates aastakäikudes rohkem juttu oli, kaunis mööda minnes puudutab.

Mansikka, der „blaue stein“ in der finnischen volks-tradition („Sinine kivi“ Soome rahvausus) lk. 1—22 toob uurimise-töö „sinisest kivist“, mida tihti Soome rahvalauludes ja nõidumistes nimetatakse. Töö ei puuduta Eesti olusid, ja ka muidu on minul teadmata, kas Eesti vanavara midagi „sinisest kivist“ jutustada teab,

Setälä toob mõned täiendused oma varem ilmunud tööle Kalevala tõlgetest (sellesama ajakirja X. aastakäigus lk. 1—52 Anzeiger). — Alalised osad igas aastakäigus on: Ettelugemised Soome-Ugri keelte ja rahvateaduse üle Europa ülikoolides aasta jooksul: möödälälnud aas-

tal 58 professori, dotsendi ja lektori poolt 14 ülikoolis — teaduslistes seltsides peetud kõned nendesamade ainete üle; uurimise reisirid: aasta jooksul on Dr. Sirelius Soome-Ugri asjalist vanavara uurinud Stockholmi, Berliini, Nürnbergi, Zürichi, Wieneri, Peterburi museumides ja raamatukogudes ja kunstmaaliija J. Mattila seltsis Arhangelski kubermangus; Dr. Fuchs uuris Arhangelski kubermangus Sürjani keelemurdeid ja B. B. Balogh sürjalaste ja samojeedlaste asjalist vanavara; mag. phil. Holmberg uuris votjakide usulisi arvamisi Permi kubermangus; — R. Učaev ja J. Zorin korjasivad mordvalaste rahvalaulusid ja juttusid, nii sama Evsevev tšeremisside omasid; — Dr. Nielsen uuris Soome-Lapis laplaste põhjapötrade pidamise küsimust; — Dr. Ojansuu Eesti Võru ja Setu murdeid ja mag. L. Kettunen Kodavere murret; S. Paulaharju vanu hooneid Ingerimaal; mag. J. Kujola Novgorodi kubermangu karjalaste keelt; mag. Lehtisalo jurak-samojeedlaste keelt Tobolski kubermangus Jäämere rannas, niisama ka cand. Donner. Peale selle on hulk sõnalise ja asjalise vanavara, arheologia ja kultuurahistoria korjandusi ja reisisid nende toimesaamiseks mitmes Soome maakonnas ette võetud. Nagu näeme — väga elav tegevus, selle peale sihitud, et Soome-Ugri ja sellega ühes ka meie rahva minevikku ajaloo valguse ette tuua.

Kui meie nüüd nende kirjatööde juure läheme, mis keele alalt pärit, siis tuleb kõige pealt tähendada, et ajakiri keele alal läbistikku ainult keele-ajaloosse puutuvaid töösid avaldab. Meie võtame need tööd läbivaatamise alla kõige noorematest aegadest alustades. Sealt pärit on

Dr. Ojansuu Beiträge zur konsonantenlehre der finnischen sprache (Soome umbhäälikute ajaloo). Töö heidab küll kõrvalt valgust ka mitme Eesti keele nähtuse peale, et ta aga otsekoheselt ainult Soome olusid käsitab, siis läheme temast mööda, et kirjutus mitte liig pikale ei veniks, kuna meil mitmest ka Eesti keelesse otsekohe puutuvast küsimusest veel juttu on.

Germania mõju Läänemere Soome sugu keelte peale algab, nagu tuttav, 1. või 2. aastasajal enne Krist. ja kestab tänase päevani edasi. Selle pika aja jooksul on väga palju sõnu Germania keeltest Soome keeltesse (ka Eesti keele) vastu võetud. Neid sõnu on suur hulk teada. Iga aastaga leidub aga ikka uusi veel juure. Osalt on suudetud ligemalt ka see aeg ära määrata, millal sõna laenatud. Eesti rahva hariduse ajaloo on sellel ajal väga suur tähtsus. Meie võime selle põhjal meie esivanemate hariduslistest oludest näit. Kristuse sündimise ajal üsna kena pildi saada, kuna kirjutatud ajalugu meile sellest ajast mitte midagi eestlastest ei tea jutustada. Aga peale selle vana Germania rahva, kellelt eestlased, või õigemine ühissoomlased Krist. sündimise päivil hulga sõnu laenasivad, on hiljem ka rootslastelt, daanlastelt, alasakslastelt (kes 1200 aastal meie maa oma alla heitsivad) hulk sõnu laenatud. Neid laenusid käsitavad kolm kirjatööd:

E. N. Setälä, *Zwei germanische feminina auf -ō mit eigentümlicher bedeutung in den ostseefinnischen sprachen* (kaks Germania naistesugu sõna -ō lõpuga ühissoome keeltes iseäralises tähenduses), lk. 158—172: teine neist sõnadest Soome kuuro, mis ka Vadja, Karjala ja Vepsa keeles olemas, puudub Eesti keeles; teine on meie-tuttav hõlp, hõlb u, hõlb us, hõlp sa (hõlpu tegema, hõlbul elama jne.) tähenduses abinõuu, troost, kergitus, toetus, ühe sõnaga: abi. Sellesamas tähenduses leidub see sõna ka Soomes ja on Setälä arvates alg-Germania keelest pärit, kus ta *helpō kujul pidi olema (goti *hilpa, vana-Islandi hjalp, vana Saksa hilfa, hëlfa, praegune Saksa hilfe), nõnda siis vanemate Saksa laenude hulgast meie ajaarvu esimestest aastasadadest pärit. Aga alg-Germania *helpō on ise eel-Germania sõnast *kelb tekkinud ja see juhatab meid Eesti sõna kõlbama juure, mis Setälä kaheldes Soome-Ugri ajal laenatud sõnaks peab ja millel siis oma mitmetuhanda aastane auuväärt vanadus seljaga seisaks. (Järgneb.)

Asmus Semper'i noorusemaa. **Otto Ernsti** romaan *Eestikeelde Anna Haava*. Tartus, 1912. Eesti kirjastuse-Ühisuse „Postimehe“ trükk. 245 lk. H. 85 kop. Eesti Kirjanduse Seltsi koolikirjanduse toimekond, Nooresoo kirjavara nr. 32.

Jutt väikesest vaese sigaritegija Semperi pojast Asmusest. Algab umbes kahe või kolme aastaselt peale ja lõpeb nii umbes 18 aastaselt. Juttu lugedes tundub tihti, et Ernst, tuttav, lugupeetud Saksa kirjanik, ülearu venitab, iseäranis Asmuse noorematel aastatel, kus see genialne poisi jõmsikas ei taha ega taha suuremaks sirguda. Üle kolme verandi raamatu kulub ära, enne kui ta oma kümnendast eluaastast üle jõuab. Kuna ka kirjaniku stiili värvirikkus ja naerataw ironiseerimine, mida peatükkide pealkirjade ja veidrate kohanimede järele natuke aimata võib, tõlkes täitsa puudub ja tõlkele ühetaoline kurb leinaloor üle on tõmmatud, kipub lugedes paiguti tüdimus peale. Ja ma kardan, et mitte palju nii kangekaelseid noori inimesi ei leidu, kes jutu otsast otsani läbi suudaksid lugeda. Võimalik aga ja väga soovida oleks, et ma selle poolest eksiksin, sest jutt on oma sisu poolest üks parematest, mida nooresoole võib soovitada. Tõlke keel on üleüldiselt üsna hea, kahjuks on aga tõlkija ja grammatika kaks niisama vihast vaenlast nagu tuli ja vesi, ja kuna sarnane vaenlus koguni „Eesti Kirjanduse Seltsi“ numbril aset on, siis kipub see vihavaen kaunis traagilist kuju omandama. Meie kirjanikud ei ole harilikult grammatika kangelased, kuid Rahvakirjanduse toimekond peab küll katsuma Seltsi numbril all ilmuvates töedes grammatikat rohkem oma kaitse alla võtta. Igatahes ei ole sarnased jämedad vead, nagu neid Asmus Semper Anna Haawa tõlkes rohkel arvul pakub, Eesti Kirjanduse Seltsi numbril all ilmuvates raamatutes mitte kohased. Ma toon mõne näituse. Lk. 32. „äkki otsis ta oma venda Johannest“ p. o. „venna Johannese üles“; 33 ja tihti mujal, „kõnelsid“ p. o. „kõnelesid“;

34 „päiksepaistel aedadesse“ p. o. „päiksepaistelistes aedadesse“, „õppa“ — õpeta, 39. oli kombeks selg pöördä“ — selga; „Semperi omadel endil“, 41 „sõlmati p. o. sõlmiti, 42 halvaist (Jäme ja rumal wiga, kuid raamatus õige harilik, p. o. „halvust“); „akant“ p. o. akent; lk. 44. Asmus läks „ikka suuremaks ja ka paksemaks (!) unistajaks“; lk. 55 „vabail“ (see sama mis „halvaist“); „käsa“ p. o. käsi; 65 „pahaiks“ p. o. pahadeks e. pahuks; tühjais“ p. o. tühjades e. tühjus“, lk. 68 „soojail“, 69, „kas see võtta“ (vist tahab tõlkija ütelda „kas võta või jäta“); „tõstis üht jalga ja teist jalga ette“ ja sai ometigi edasi. Vist tahab tõlkija ütelda: „tõstis üht jalga teise ette“, või midagi selle sarnast; 82. „pudeli täis“ p. o. „täie“; 88 „otsmise“ — otsimise; 117 „kärme p. o. kärmete; 122 „ropuist“ p. o. roppudest; 158 „omaksite“ p. o. omaste; 161 „kiitaväärt“ — kiiduväärt. Päris eksitavad on laused, kus tõlkija tuleva aja asemel ei tea mis põhjusel minevikku tarvitab. Nii on lk. 230 terve rida Asmuse tuleviku unistusi minevikus jutustatud. „Juba poole aasta pärast võis ta iga nädal kolm, neli, viis taalrit taskus kõliseda lasta. . . Siis andis ta suurema osa kõik vanematele jne. jne.“ Mitte midagi sellesarnast ei sündinud poole aasta pärast. On ainult Asmuse ettekujutus, mis ta siis teeks, kui ta nii palju teeniks. Samasugune mineviku tarvitamine tuleviku asemel leidub ka järgmisel leheküljel. Puudusi oleks veel küllalt nimetada, aga lugejad võivad ära tüdineda.

Bibliografia.

Raamatud.

Tänavuaastases Ülema Trükivalitsuse poolt väljaantavas uute raamatute nimekirjas leiame järgmised raamatud, enamiste kalendrid, mida toimetus näha ei ole saanud.

Jõulu leht nr. 1 1912. Narvas, 1912, Franzdorfi tr. ja kirjastus. 8°

Eestirahva kasuline kalender 1913. Tartus, 1912. H. Laakmani tr. 16° (12×18) 40 lk. R. 2 l. 4500 eks.

Kalender 1913. Tartus 1912. J. Scholtzi kirjastus. H. Laakmanni tr. 16° (11×18). 32 lk. R. 1 l. 3000 eks.

Kalender 1913. Tartus, 1913 Walderhofi kirjastus. H. Laakmanni tr. 16° (13×19). 32 lk. R. 2 l. 750 eks.

Kalender 1913. Tartus 1912. S. Kaplani kirjastus. H. Laakmanni tr. 16° (12×13). 32 lk. R. 2 l. 750 eks.

Kalender 1913. Tartus, 1912. Klasmanni kirjastus. Grenzsteini tr. 16° (9×14), 32 lk. R. 1 l. 10000 eks.

Peterburi Eesti Adress-Kalender 1913 aasta jaoks. Peterburis, 1912 Zirki trükk, Tartus. 16° (13×19). 100+11 lk. H. 15 k. R. 6 l. 6000 eks

Tasku raamat kalendriga 1913 a. Tartus, 1912. K. Jaiki kirjastus, Grenzsteini tr. 16° (9×16) 48 lk. R. 2 l. 4000 eks.

Kalender 1913. Tartus, 1912. Postimehe tr. 16° (11×15). 64 lk. R. 2 l. 1500 eks.

Kalendriga Tasku-raamat 1913 a. Tartus, 1912. Hermann tr. 16° (9×15). 32 lk. R. 1 l. 10000 eks.

Pärnumaa Rahvahariduse Seltsi Põhjuskiri. Pärnus, 1912. Laane tr. 16° (11×18). 11 lk. R. 1. 1000 eks.

Tartu linna juht kaardiga, ühes „Karlova“ eeslinnaga. Tartus, 1912. Hermann tr. 16° (13×18) 16 lk. R. 1 l. 3000 eks.

Uus Saarlaste kalender 1913. Kuresaares, 1912. T. Liivi tr. 16° (11×14). 72. lk. R. 2 l. 8000 eks.

Gottschalk, Hermann, Frickeborni vabadus. Eesti keelde A. Paulmeister. Tartus, 1912. „Postimehe“ trükk ja kirjastus. 8° (14×20). 352 lk. R. 19 l. 10000 eks. (Ilmus ajalehe „Postimehe“ lisana. Iseraamatuna ei ole ta raamatukauplustes saadaval).

Igapäevased Súdamekinnitused aastal 1913. Tartus, 1912. Schnakenburgi tr. 16° (11×15). 268 lk R. 8 l. 1500 eks.

Kalender 1913. Tartus 1912. M. Jänese kirjastus „Postimehe“ tr. 16° (13×19). 96 lk. R. 5 l. 3000 eks,

Kodu kalender 1913. Viljandis 1912. Leokese kirjastus. A. Reniti tr. 16° (10×13). 80 lk. R. 2 l. 5000 eks.

Strauch, Pilke väljud. Kogu pilkelookesi „Teaduse“ kirjastus Tallinnas. 95 lk. H. 50 kop.

Nagu pealkiri õigete ütleb, „kogu pilkelookesi“, päevakajased õige mitmekesiste asjade üle, seal hulgas mõned ka kaunis korda läinud, muidu aga ilma mingi suurema väärtuseta.

Eesti ajakirjandus.

(1. jaan. — 15. veebr. 1913).

Keel ja keeleteadusline arvustus.

Rääkimisekeele puhtusest ja vigadest (**I. W. Weski** kõne referat 1. jaan.). Tal. Teat. № 3. — **Joh. Aawik**, Väiksed keelelised märkused. Post. № 6, 8, 21, 31. — **K. Silber**, Väiksed keelelised märkused. Post. 21. — Mõned keele reeglid. Nõuded ja soovid. Esitanud Joh. Aawik. (Ilmanimeta arvustus). Post. № 10. — **Üks lehelugejatest**, Keeruliselt kirjutajatele. Päeval. № 12. — **J. Jürjons**, Uue Testamendi proovitrükk. Usk ja Elu. № 2, 4, 7.

Kirjanduse arvustus.

I. L., Kirjanikud ja seltskond. Päeval. № 4—5. — **Ed. H.**, Noor-Eesti. IV. Tal. Teat. № 4—5. — **J. A.**, O. Lutsu kolm ühevaatuselist. Post. № 9. — Eesti kirjandus 1912. aastal. (**A. Gailiti** ülevaate järele Dsimtenes Wehstnesist). Päeval. № 10—11. — **H. R.**, Eesti kirjandus Läti lehe ülevaates. Päeval. № 18. — **E. L.**, Tartu muljed. (E. Kirjanduse Seltsi koosolekud 3. ja 4. jaan.) T. T. № 11. — **V. E.**, Karskuseleht. II aastakäik. № 1—3. Post. № 12. — **Ed. Laaman**, Mõnda „Klatsijatest“

ja nende ohvritest. T. T. № 13. — **H. R.**, Rein Tamm — „Aimre.“ P. № 19. — **Ed. H.**, Aimre. T. T. № 22. — **L.**, Karskuseleht. Eesti Karskuseseltside Keskkoha kuukiri, № 1, 2, 3. T. T. № 21. — **H. R.**, O. Luts — „Paunvere,“ „Kapsapea,“ „Pärijad,“ „Ärimehed.“ P. № 21. — **Eduard Wilde**, Uut moodi seltskonna arvustus. P. № 23—24. — **Ed. H.**, O. Lutsu „Pärijad,“ „Ärimehed,“ „Kapsapea“ ja „Paunvere.“ T. T. № 24 — **I. A.**, Eduard Wilde Jutustused. Post. № 27. — **I. A.**, Peeter Rosegger, Jumalaotsijad. Post. № 35. — **L.**, Edasi V. T. T. 27. — **H. Prants**, Eesti ajalugu. (arvustus). T. T. 29. — **L.**, Soovitavate raamatute nimekiri. T. T. 34. — **I. A.**, Otto Ernst, Asmus Semperi noorusemaa. Post. № 35. Aiatööleht. № 1. Meie Aastas. № 18. — **M. A.**, Tervis. M. A. № 19.

Ajalugu.

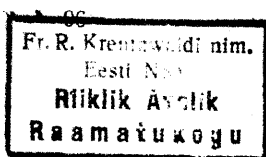
Iit-sagit-sagit, Kärkla kalevivabrik asundusena. (Piltidega.) Kodu. № 1. — Seesama, Hiiu-Kärkla vaimline õhkkond. (Piltidega.) Sealsamas № 1. — **d.** Harju-laani kihelkond. Sealsamas № 1. — **Unu**, Pildid Lihulast. (Piltidega). Sealsamas № 2. — **Gust. H.**, Martna kirik. (Pildiga). Ristir. Pühap. leht № 6 — **E.**, Õpetaja N. v. Nolcken. Post. № 27. — Veel üks eestlaste kirjeldus. (Э. С. Вульфсонъ, Эты, ихъ жизнь и нравы). Tal. Teat. — 29—30. — **Wn.**, Tsheremissid ja teised Soome sugu rahvad Kirde-Venemaal. Päeval. № 32, — Palamuse endise õp. B. Sielmanni surmasõnumi puhul. Post. № 31. — **R.**, Eduard Ahrensi 50. surmapäev. Post. № 33. — **J. Kodres**, Kodumaa kalad ja kalapüük. Post. № 37.

Kodumaa pildid :

Kubjas Kristjan Kehva ja karjamees Hans Saarfeldt Ioa mõisa vaestemajas. Perekonnaleht № 1. — Väike-Maarja Põllumeesteseltsi maja. Seals. № 1. — Peterburi Eesti Hariduseseltsi Kikerino Haruseltsi näitlejad. Seals. № 1. — Prof. J. Köhleri rinnakuju. (A. Adamson). Külaline. № 1. — Verhne-Bulanka Eesti asunduse kooli- ja palvemaja Jenissei kub. Seals. № 1. — Väike-Maarja Põllumeeste Seltsi maja. Seals. № 2. — Räpina Põllumeeste Seltsi maja. Seals. № 4. — Tori kirik ja kõrts. Seals. № 4. — Praost Julius Girgensohn. Perekonnal. № 4. — Eesti „Rõõmu“ talu Siberis, Tobolski kub., Taara maakonnas, Bolsche-Tshuhonskoje külas. Seals. № 4. — Eesti talu Siberis, Taara maakonnas, Lavrovskaja Saimka külas. Seals. № 5. — Eestimaa Põllumeeste Keskseeltsi tegelased. Seals. № 5. — Lodjaonu hurtsik Toris. Kül. № 5. — Uus Eesti teater Tallinnas, (Jaauari-kuu ülesvõte). Seals. № 5. — Räpina Põllumeeste Seltsi maja. Post. № 16. — Räpina Põllumeeste Seltsi maja. M. A. № 18.

Algupärane ilukirjandus.

Axel Aru, Muinasjutt roosadest ja mustadest prillidest. Perekonnal. № 6. — Mis ütleb Mooses? Lugu katoliku usu viimsest ajast meie maal. Post. № 34.

Eesti Kirjanduse Seltsi kuukiri

„EESTI KIRJANDUS“

ilmub ka 1913. korralikult üks kord kuus 2–3 poogna suuruses heal paberil. Vastutawa ja tegeliku toimetaja kohused on lektor J. Jõgewer oma peale võtnud. Teda teatab väljaandmisel laiendatud kuukirja-toimekond järgmiste liikmetega: J. Aavik, M. J. Eisen, V. Grünthal, A. Jürgenstein, M. Kampmann, A. Kitzberg, J. Luiga, W. Reiman, J. Tõnisson.

Kuukiri toob 1913. nagu siiaaani pikemaid töösid Eesti keele-, kirjanduse-, kunsti- ja ajaloo-põllult, lühemaid teateid kirjanduseliste uudiste üle, põhjalikka arvustusi, vanemate kirjameeste kirjavahetusi ja kõikide ilmuvate Eesti keeli raamatute nimekirja.

Et laialist tööpõldu hästi üle vaadata ja korralikult harida, on hulk keelemehi, kirjanikka, kunstnikka ja arvustajaid kuukirjale lahketa astööd lubanud. Aasta jooksul avaldavad temas peale toimekonna liikmete pikemaid ehk lühemaid töösid ja teateid: F. Akel, F. Ederberg, H. Einer, E. Enno, A. Gailit, K. A. Hindrey, Aino Kallas, O. Kallas, N. Kann, F. Karlson, K. Konnik, H. Koppel, F. Kuhlbars, J. Köpp, H. Lampson, K. Leetberg, B. Linde, M. Lipp, J. Lõo, A. Lüüs, M. Okas, P. Olak, E. Peterson, H. Pöld, H. Prants, H. Raudsepp, M. Reichenbach, Kr. Raud, D. Rootsmann, K. Saral, J. Sarv, J. Semper, E. Schönberg, G. Suits, J. Tammemägi, A. Thomson, M. Treumann, F. Tuglas, H. Walk, J. W. Weski, G. Wilberg.

Kuukirja võib E. K. S. usaldusmeeste, raamatukaupluste ja postitalituste kaudu tellida. Kuukirja kassale aga oleks otsekohene tellimine posti-transferdiga kõige soovitam: Tartu, hra A. Kitzberg. Tellimisehind on aastas postiga 3 rubla, postita 2 rubla 50 kop.

Endistest aastakäikudest on veel saadaval:

II. aastakäik.	1907.	120 lhk.	30 kop.
III.	1908.	472 "	2 rubla 50 kop.
IV.	1909.	496 "	2 " 50 "
V.	1910.	512 "	2 " 50 "
VI.	1911.	488 "	2 " 50 "
VII.	1912.	488 "	2 " 50 "

Kuukirja-toimekond.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. Jõgewer.

